

**Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка**

Факультет дошкільної, початкової освіти і мистецтв

Кафедра дошкільної та початкової освіти

Кваліфікаційна робота
освітнього ступеня «магістр»

на тему:

**«ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК САМОКОНТРОЛЮ У
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ»**

Виконала:

Студентка II курсу, 61 групи

Спеціальності 013 Початкова освіта

Денисенко Євгенія Олегівна

Науковий керівник:

к. пед. н., доцент

Кисла Оксана Федосіївна

м. Чернігів– 2024

Роботу подано до розгляду « ___ » _____ 2024 року.

Студентка

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Науковий керівник

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Рецензент

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота розглянута на засідання кафедри дошкільної та початкової освіти

Протокол № _____ від « ___ » _____ 2024 р.

Студентка допускається до захисту даної роботи в екзаменаційній комісії.

Зав. кафедри

(підпис)

(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК САМОКОНТРОЛЮ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	9
1.1 Відображення проблеми формування самоконтролю у психолого- педагогічній літературі.....	9
1.2 Види самоконтролю та стадії його формування у молодших школярів	18
1.3 Психологічні особливості формування самоконтролю у молодших школярів.....	29
Висновки до розділу 1.....	40
РОЗДІЛ II ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК САМОКОНТРОЛЮ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	41
2.1 Шляхи формування навичок самоконтролю у молодших школярів.....	41
2.2 Хід та результати експериментального дослідження з визначення педагогічних умов формування навичок самоконтролю на уроках математики у молодших школярів.....	56
2.3 Методичні рекомендації щодо формування навичок самоконтролю у молодших школярів.....	71
Висновки до розділу 2.....	77
ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК.....	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	84
ДОДАТКИ.....	90

ВСТУП

Актуальність дослідження. В сучасному освітньому середовищі важливо звертати увагу на розвиток навичок самоконтролю у молодших школярів, оскільки це визначальний аспект їхнього академічного успіху та соціально-емоційного благополуччя. Формування цих навичок відіграє ключову роль у становленні самостійності, відповідальності та успішної адаптації до навчального середовища.

Основна актуальність дослідження полягає в тому, що формування навичок самоконтролю у молодших школярів є критично важливим завданням для їхнього розвитку та успіху в навчанні. Вміння контролювати свої емоції, дії та реакції допомагає дітям краще адаптуватися до навчального середовища, ефективно спілкуватися з оточуючими та успішно вирішувати проблеми.

Зростаючий рівень стресу, конфліктів у шкільному середовищі та вимог до досягнень можуть ставити під загрозу емоційне та соціальне благополуччя молодших школярів. Навички самоконтролю допомагають їм краще керувати власними емоціями, зберігати спокій у стресових ситуаціях та вирішувати конфлікти з іншими дітьми.

Дослідження в цій області може принести користь педагогам, батькам та іншим освітнім працівникам, допомагаючи їм розуміти процес формування самоконтролю у молодших школярів та розвивати ефективні методи навчання та виховання. Відповідно, це дослідження є важливим для практичного застосування в освітній практиці та сприяє покращенню якості навчання та виховання дітей.

В контексті концепції Нової української школи (НУШ), формування навичок самоконтролю у молодших школярів набуває особливої важливості. Основна ідея НУШ полягає в переході від пасивного прийняття знань до активного пізнання, сприяючи розвитку творчих, критичних та саморегуляційних навичок учнів [25].

Навички самоконтролю стають ключовим елементом в контексті НУШ, оскільки вони дозволяють учням ефективно організовувати свою навчальну діяльність, вміти рефлексувати над власними досягненнями та недоліками, а також управляти своїми емоціями та вчинками у навчальному середовищі.

Підтримка розвитку навичок самоконтролю в молодших школярів відповідає принципам і цілям НУШ, сприяючи не лише їхньому академічному успіху, але й загальному розвитку як особистості. Такий підхід допомагає створити умови для глибокого засвоєння знань, розвитку творчих здібностей та формування життєво важливих навичок, які стануть основою для успішної адаптації до сучасного суспільства.

Стан дослідження проблеми. Наразі стан дослідження проблеми формування навичок самоконтролю у молодших школярів є досить активним, проте варто відзначити кілька ключових аспектів. Дослідники активно вивчають теоретичні підходи до розуміння самоконтролю та його ролі в розвитку дітей молодшого шкільного віку. В рамках теоретичного аналізу вивчаються різноманітні психологічні концепції, моделі та підходи до формування цих навичок. Проводяться емпіричні дослідження, спрямовані на вивчення конкретних аспектів формування самоконтролю у молодших школярів. Ці дослідження можуть включати спостереження, експериментальні методи, анкетування тощо.

Педагоги активно застосовують різноманітні методи та стратегії для розвитку навичок самоконтролю учнів. Це може включати в себе різні вправи, тренінги, ігри, а також інші педагогічні прийоми. Дослідники аналізують результати своїх досліджень та педагогічної практики з метою виявлення ефективних стратегій та методів, а також ідентифікації проблемних аспектів у процесі формування самоконтролю у молодших школярів.

Проблема формування навички самоконтролю у навчальному процесі досліджується в роботах таких науковців: Ю. Бабаян, М. Боришевського, В. Бутенко, І. Василенко, С. Гончаренко, Є. Калюжної, В. Легіна, С. Лісової, С.

Покрови, О. Савченко, М. Савчина, В. Сухомлинського, Н. Тимченко, К. Ушинського, І. Якиманської та інших.

В цілому, стан дослідження проблеми формування навичок самоконтролю у молодших школярів є перспективним, але ще потребує подальшого уточнення та розвитку, особливо у контексті практичних рекомендацій для педагогічної діяльності. Це спонукало нас до вибору теми кваліфікаційної роботи на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти, а саме «Формування навичок самоконтролю у молодших школярів».

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та практично дослідити педагогічні умови формування навичок самоконтролю у молодших школярів.

Завдання:

- проаналізувати проблему формування самоконтролю у психолого-педагогічній літературі;
- висвітлити види самоконтролю та стадії його формування у молодших школярів;
- обґрунтувати психологічні особливості формування самоконтролю у молодших школярів;
- охарактеризувати умови формування навичок самоконтролю у молодших школярів та здійснити їх експериментальну перевірку на уроках математики;
- надати методичні рекомендації, які можуть бути використані вчителями початкових класів щодо формування навичок самоконтролю у молодших школярів.

Об'єкт дослідження – освітній процес початкової школи.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування навичок самоконтролю у молодших школярів.

Методи дослідження:

- *теоретичні*: аналіз, порівняння і систематизація психологічної, педагогічної та соціально-педагогічної літератури, законодавчих та

нормативних документів для вивчення освітніх тенденцій та поглядів науковців на проблему дослідження; розкрити та пояснити основні поняття; визначення змісту та складових процесу формування навичок самоконтролю молодших школярів.

- *емпіричні*: спостереження, опитування, анкетування.

Експериментальна база дослідження. Експериментальна робота проводилась у Редьківському ліцеї Новобілоуської сільської ради Чернігівського району Чернігівської області.

За матеріалами дослідження видано публікації:

1. Денисенко Є.О. Роль самостійної роботи та самоконтролю молодших школярів у роботах К.Д.Ушинського. Теорія і практика сучасної освіти та науки в Україні у світла ідей К.Д.Ушинського: збірник матеріалів Всеукраїнської студентської науково-практичної інтернет конференції. Чернігів: 2024 р. 108 с. С.15-16

2. Денисенко Є.О. Особливості формування навичок самоконтролю на уроках математики у дітей молодшого шкільного віку. Сучасні проблеми підготовки та професійного удосконалення працівників сфери освіти: збірник матеріалів ІХ Міжнародної науково-практичної конференції. Чернігів: 2024 р. 98 с. С.29-32

3. Денисенко Є.О. Особливості групового навчання як способу формування самоконтролю в учнів початкових класів. Наукові перспективи та методичні інновації в розвитку початкової освіти: програма Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції. Вінниця, 18 квітня 2024 р.

Результати магістерського дослідження апробовані на конференціях:

1. Всеукраїнська науково-практична конференція «Трансформаційні процеси професійного розвитку педагогів в умовах освітніх інновацій» 28 березня 2024 р.;

2. ІХ Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми

підготовки та професійного удосконалення працівників сфери освіти» 11-12 квітня 2024 р. м. Чернігів;

3. Всеукраїнська студентська науково-практична конференція «Наукові перспективи та методичні інновації в розвитку початкової освіти» 18 квітня 2024 р. м. Вінниця;

4. Всеукраїнська науково-практична студентська конференція «Теорія і практика сучасної освіти та науки в Україні у світла ідей К.Д.Ушинського» 29 квітня 2024 р. м. Чернігів.

Структура магістерської роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел(60 позицій) та додатків.

Загальний обсяг роботи — 103 сторінки. Основний зміст роботи викладено в 70 сторінках. Робота містить 10 рисунків, додатків — 4.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК САМОКОНТРОЛЮ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

1.1 Відображення проблеми формування самоконтролю у психолого-педагогічній літературі

У психолого-педагогічній літературі проблема формування самоконтролю визнається однією з ключових у контексті розвитку особистості дитини. Поняття самоконтролю охоплює широкий спектр психологічних аспектів, включаючи здатність управляти власними емоціями, поведінкою та діями відповідно до внутрішніх стандартів і зовнішніх обставин.

У сучасній науковій літературі увага акцентується на тому, що розвиток самоконтролю у дітей є важливою передумовою для їхнього успішного соціального та академічного росту. Різні теоретичні підходи та дослідження свідчать про те, що самоконтроль може бути розвинений через різноманітні виховні та навчальні стратегії, які сприяють формуванню внутрішньої мотивації, усвідомлення власних дій та їхнього наслідку, а також уміння контролювати свої емоції та поведінку в різних ситуаціях [11, с. 244].

Значна увага в літературі приділяється також впливу зовнішніх факторів, таких як сімейне середовище, шкільна атмосфера та методи виховання, на процес формування самоконтролю у дітей. Аналіз наукових досліджень у цій галузі надає цінний інсайт у те, як краще підтримувати та сприяти розвитку цієї важливої психологічної компетенції в дитинстві.

Проблема формування самоконтролю у дитинстві ретельно розглядається в психолого-педагогічній літературі. Науковці звертають увагу на важливість розвитку цієї навички на ранніх стадіях особистісного

становлення, оскільки вона має визначальний вплив на подальший успіх у навчанні та житті загалом.

Вивчення проблеми формування самоконтролю дітей відображається у різних аспектах психолого-педагогічної літератури. Деякі дослідники (К. Дубініна, Т. Дуткевич, Т. Кирилова та інші) зосереджуються на вивченні психологічних механізмів, які лежать в основі самоконтролю, і визначенні його ключових складових. Інші (В. Глазова, В. Легін, О. Савченко та інші) аналізують педагогічні методи та прийоми, спрямовані на розвиток цієї навички в учнів.

Дослідники виявляють, що самоконтроль у дітей може розвиватися по-різному в залежності від їхнього віку, індивідуальних особливостей та умов навчання. Деякі діти можуть мати високий рівень самоконтролю з раннього віку, тоді як іншим може потрібен додатковий час і підтримка для його розвитку.

Огляд психолого-педагогічної літератури показує різноманітність трактувань поняття «самоконтроль» [49, с. 173]:

- свідоме керування учня своєю діяльністю з метою досягнення результатів, що відповідають встановленим цілям, вимогам, нормам і правилам;
- процес порівняння уявлень про майбутні дії з конкретним зразком;
- здатність критично оцінювати власні вчинки, дії, почуття та думки, регулювати та керувати своєю поведінкою;
- самоконтроль передбачає встановлення мети діяльності, ознайомлення з кінцевим результатом та способами його досягнення, порівняння виконаної роботи зі зразками, а також оцінку та аналіз помилок з метою коригування роботи;
- важливий аспект особистісного розвитку та розумової діяльності, що передбачає свідоме керування та планування дій на основі аналізу змін, що відбуваються в діяльності.

Підсумовуючи наведені визначення, можна зазначити, що всі вони акцентують увагу на здатності регулювати свої дії та вчинки.

Концепція «самоконтролю» визначається як комплекс різноманітних психічних процесів, що включають моторні, когнітивні та сенсорні компоненти, необхідних для оцінки результативності та придатності процесів планування, виконання і регуляції діяльності [32, с.125].

За висновками психологів самоконтроль є ключовою рисою особистості, яка виявляється у здатності перевіряти власні дії та реакції на предмет помилок чи відхилень, проводити критичний аналіз і виявляти шляхи їх виправлення.

Згідно з М. Фіцулою, самоконтроль у школяра є свідомим керуванням власною діяльністю з метою досягнення відповідних результатів, які відповідають встановленим стандартам і вимогам. Педагог вважає, що самоконтроль полягає у порівнянні уявлень про майбутню діяльність з відповідним зразком, що заданий безпосередньо [57].

Науковці В. Бутенко, О. Васько розглядають самоконтроль як важливу складову освітньої діяльності. Це включає уміння дитини планувати та передбачати шляхи досягнення мети, передбачати можливі труднощі та оцінювати свої досягнення [9].

Самоконтроль учня початкової школи виявляється в його здатності передбачати, виявляти та виправляти помилки, які виникають у процесі виконання різних видів діяльності.

Особливості поведінки та перебігу навчальної діяльності молодших школярів відображаються у новоутвореннях, характерних для цього вікового періоду, таких як внутрішнє планування дій, рефлексія, довільність та розвивається на їх основі теоретичне мислення. Психологи вказують, що довільність виявляється у здатності учнів регулювати свою поведінку відповідно до вимог навколишнього середовища, встановлюючи цілі

діяльності та шукаючи шляхи до їх досягнення. Найбільш повно довільність молодших школярів проявляється під час навчання.

У свою чергу, внутрішній план дій допомагає школяреві заздалегідь спланувати та ретельно продумати послідовність подальших дій. Наприклад, на уроках мистецтва після того, як вчитель оголошує тему уроку та розповідає про етапи роботи, учні готують необхідні матеріали та розпочинають виконання завдання. Дотримання послідовності під час виконання завдання навчає учнів початкової школи заздалегідь розглядати свою діяльність[4].

Також важливим є вміння аргументувати свої дії, пояснювати, чому вчиняли саме так, а не інакше, а також усвідомлювати та виправляти помилки, які можуть виникнути під час виконання завдання. Все це лежить в основі рефлексії, тобто здатності об'єктивно аналізувати свою поведінку з урахуванням вимог до діяльності.

Вагомим аспектом у формуванні навичок у дітей молодшого шкільного віку самоконтролю є ставлення членів родини до навчальної діяльності та організація навчання в домашніх умовах, як підкреслює В. Стригун [53]

Часто батьки, не розуміючи цього, допомагають дитині у виконанні різних завдань, які вона вже може виконати самостійно. Наприклад, вони можуть збирати шкільний портфель за неї, заповнювати її щоденник, писати твори або навіть виготовляти роботи з мистецтва. Це призводить до того, що дитина перекладає відповідальність за помилки на членів родини. Зазвичай, вона може винести відповідальність на батьків, мовляв, то вони забули покласти книги до портфеля, забули запасний клей або не пояснили, як виконати завдання чи не перевірили його. Це лише декілька прикладів, але всі вони свідчать про одне — переконання дитини у своїй правоті та відмову від відповідальності та контролю за власними діями та обов'язками.

У свою чергу, батьки можуть обурюватися на таку невдячність дітей, адже вони роблять все можливе, щоб контролювати та перевіряти виконання

домашніх завдань, витрачаючи багато зусиль на те, щоб допомогти дитині з уроками, замість того, щоб навчити її самоконтролю та пояснити, що вона сама відповідальна за свої уроки і має нести за них відповідальність.

Звісно, варто враховувати той факт, що функція самоконтролю у дітей віком 6-7 років ще не повністю сформована порівняно з учнями 9-10 років. Однак не доцільно перекладати всі обов'язки дитини на дорослих, оскільки це не допомагає їй розвивати самостійність [32, с. 125].

Ще однією з проблем, яка виникає у формуванні навичок самоконтролю є те, що члени сім'ї оцінюють діяльність дитини на свій розсуд. Наприклад, коли батьки перевіряють домашнє завдання молодшого школяра, вони вирішують, наскільки добре або погано воно виконане, тим самим позбавляючи дитину можливості самостійно оцінити свої зусилля. Або, наприклад, мати може вважати, що дитина достатньо добре вивчила вірш, але під час уроку школяр може зіткнутися з труднощами у його розповіді. В таких випадках учень не розуміє, чому так відбулося, оскільки за словами батьків він вже повинен був володіти матеріалом. Тому важливо, щоб батьки надавали дитині можливість самостійно оцінити свою діяльність.

У більшості випадків, після виконання домашніх завдань, дитина не перевіряє себе. Вона може, наприклад, кілька разів прочитати правило, але не переказати його потім самостійно, оскільки не вважає цього за необхідне, вважаючи, що досить було лише декілька прочитаних рядків, щоб засвоїти матеріал. Чи ж, прикладом, коли школяр вважає, що розуміння матеріалу на уроці означає його повне засвоєння і не бачить потреби в повторенні дома. Однак зрозуміння ще не означає повного володіння і запам'ятовуванням матеріалу. Все це свідчить про те, що навички самоконтролю у молодших школярів ще не повністю сформовані.

Урешті-решт, відсутність навичок самоконтролю призводить до того, що молодший школяр не може зрозуміти справжню причину своїх труднощів у навчанні. Він вирішує, що у нього погана пам'ять, не може зосередитися або

шукає інші виправдання для своїх невдач. Тому важливо донести до дитини, що лише повторне вивчення навчального матеріалу, переважно самостійно, та обов'язкова самоперевірка, порівняння результатів з оригіналом, перевірка правильності виконання завдань чи віршів, які подаються в підручниках або презентаціях, сприяють глибокому запам'ятовуванню та запобігають появі помилок, що в результаті підвищує рівень самоконтролю [10, с. 263].

Безумовно, велика роль у формуванні навичок самоконтролю у молодших школярів належить вчителю початкової школи, оскільки вони проводять значну частину часу у шкільному середовищі. З урахуванням того, що велика кількість учнів змушені навчатися у дистанційному форматі через введення воєнного стану на всій території України, це тільки підкреслює важливість формування цих навичок.

Відповідно до висловлення О. Савченко, процес самоконтролю під час навчання базується на взаємозв'язку між поставленою метою, змістом роботи та діями учнів. Будь-який вид контролю, включаючи самоконтроль, невід'ємно пов'язаний з процесом оцінки, оскільки він передбачає не лише перевірку правильності дій та отриманих результатів, а й вираження оцінки стосовно якості виконаної роботи [45, с. 286]

Згідно з дослідженнями О. Савченко, практика вчителів початкових класів показує, що деякі з них обмежують формування у школярів контрольно-оцінювальних навичок, надаючи їм лише епізодичні завдання та заклики перевіряти себе та бути уважними. Більше того, Савченко вказує на те, що процес формування у молодших школярів навичок самоконтролю ускладнюється через те, що більшість учнів вважають, що перевірку повинен проводити вчитель або батьки, і вони не мають необхідності в цьому брати участь, оскільки вони вважають свої результати достатніми.

Крім цього, виконання однотипних завдань за однаковими методами спонукає учнів початкових класів розвивати звичку механічно відтворювати

початковий матеріал. У такому випадку вони концентруються лише на кількісних показниках виконаних завдань.

Зважаючи на вікові та психологічні особливості молодших школярів, функції самоконтролю у них відіграють важливу роль у процесі навчання та розвитку. Давайте розглянемо ці функції більш детально [35, с. 283]

– **Перевірочна функція.** Молодші школярі навчаються уважно контролювати кожну свою дію під час виконання завдань. Вони вчаться бути уважними до деталей, перевіряти правильність виконання кожного етапу роботи та вчасно виправляти помилки.

– **Оцінна функція.** Молодші школярі розвивають навичку самооцінки, оцінюючи свої дії та результати відносно встановлених критеріїв. Вони вчаться розрізняти правильні та неправильні вчинки, а також розуміти, як ці вчинки впливають на досягнення їхніх цілей.

– **Регулююча функція.** Молодші школярі навчаються приймати рішення щодо коригування своєї діяльності на основі отриманих результатів та відповідно до поставлених завдань. Вони розвивають уміння адаптувати свої дії з метою досягнення кращих результатів та досягнення успіху у навчанні.

Ці функції самоконтролю допомагають молодшим школярам стати більш відповідальними, організованими та самостійними в процесі навчання, що є важливими навичками для їхнього подальшого успіху в житті.

Ефективність самоконтролю молодших школярів суттєво залежить від їх розуміння необхідності його застосування. Павелкін Р.В. вказує на те, що коли учень усвідомлює важливість самоконтролю, його результативність значно підвищується порівняно з тим, коли він використовує його під примусом. Процес навчання супроводжується поступовим переходом від самоконтролю за зовнішнім зразком до самостійного самоконтролю, який базується на власних знаннях. Якість самоконтролю також змінюється: якщо

на початковому етапі він забезпечує результат, то в подальшому він все більше набуває попереджувальний характер.

З іншого боку, з початком навчання в школі змінюється усе дитяче оточення: режим, відносини з учителями та однолітками. У цьому віці діти прагнуть опанувати нові знання, вміння та навички з інтересом і бажанням. Вони активно засвоюють навчальний матеріал і намагаються правильно оволодіти навичками читання, письма, рахунку. Таке прагнення до навчання пояснюється вразливістю молодших школярів, які лише починають усвідомлювати інтелектуальний світ навколишнього середовища.

На цьому етапі початкової освіти особливо актуальним стає розвиток особистості молодшого школяра. Цей розвиток тісно пов'язаний із формуванням його самосвідомості, у якій ключову роль відіграють самоконтроль.

Існує глибокий зв'язок між самоконтролем та розвитком учнів, оскільки в процесі контрольних дій активуються всі психічні процеси. Період навчання в школі має визначальне значення для соціального розвитку особистості та формування її як такої. Цей етап онтогенезу також вирішально впливає на формування самоконтролю [32].

Самоконтроль і розвиток дитини є невід'ємною частиною навчання. Процес формування самоконтролю у дитини розпочинається з осмислення результатів її дій та вчинків. Спочатку дитина усвідомлює наслідки своїх дій, які стосуються переважно особистої гігієни та взаємодії з іншими дітьми, але з набуттям досвіду починає розуміти і способи досягнення цих результатів.

Дослідники вказують на те, що самоконтроль виникає на підґрунті певних потреб і відповідних їм мотивів. Водночас, напрямки самоконтролю та його застосування в навчальній діяльності залежать від інших аспектів самосвідомості особистості, таких як самооцінка та рівень амбіцій. Розвиток психічних процесів, потреб і відповідних мотивів, а також самооцінка та сприйняття навколишнього середовища, разом із характером домагань, є

ключовими факторами, що визначають формування самоконтролю та його подальший розвиток.

Важливу роль у процесі становлення самоконтролю в навчальній діяльності молодшого школяра відіграє його навіюваність і схильність до впливу. Ця особливість щільно пов'язана з іншою рисою - наслідуванням. У дитини збільшується здатність до вольових зусиль, і інтенсивно розвиваються такі аспекти свідомої мисленнєвої діяльності, як усвідомлене запам'ятовування і відтворення навчального матеріалу, наполегливість у пошуках розв'язання завдань, довільна увага. Невиконання вимог вчителя, найчастіше, пояснюється неспроможністю молодших школярів свідомо регулювати власну діяльність. Неуспіх у виконанні поставлених завдань або порушення правил можуть бути пов'язані з особливостями мисленнєвої діяльності, що проявляються в процесі навчання [10, с. 384].

Вивчення проблеми формування самоконтролю у психолого-педагогічній літературі виявляється як складна та багатогранна тема. Психологи та педагоги детально досліджують цю проблему, звертаючи увагу на різноманітні аспекти, такі як психологічні механізми, педагогічні підходи та методи, індивідуальні особливості дітей тощо.

Аналіз психолого-педагогічної літератури показує, що самоконтроль у дітей виникає на основі певних потреб та мотивів і залежить від різних факторів, таких як самооцінка, рівень домагань, розвиток психічних процесів та інші.

Дослідники визначають, що розуміння та розвиток самоконтролю важливі для успішного навчання та соціального дозрівання дітей. Психологічні та педагогічні стратегії спрямовані на стимулювання самоконтролю виявляються ключовими у вихованні та навчанні молодших школярів.

Отже, вивчення проблеми формування самоконтролю у психолого-педагогічній літературі допомагає не лише краще зрозуміти сутність цієї

навички, але і розробити ефективні педагогічні стратегії для її розвитку та впровадження в освітній процес.

1.2 Види самоконтролю та стадії його формування у дітей молодшого шкільного віку

Вивчення видів самоконтролю та його формування у молодших школярів є ключовим аспектом у розумінні їх психологічного розвитку та успішного навчання. У цьому підрозділі ми розглянемо різні види самоконтролю та основні стадії його формування у цьому віковому періоді.

Самоконтроль у молодших школярів можна класифікувати за різними критеріями, зокрема за функціями, процесами та механізмами. Серед видів самоконтролю можна виділити перевірочний, оцінний та регулюючий самоконтроль. Перевірочний самоконтроль характеризується здатністю учнів контролювати кожну дію власної діяльності, оцінний самоконтроль полягає в умінні оцінювати правильність виконання дій, а регулюючий самоконтроль передбачає прийняття рішень для коригування діяльності відповідно до поставлених цілей.

Стадії формування навичок самоконтролю у молодших школярів можна розглядати як поступовий процес, що залежить від їхнього розвитку та навчального досвіду. Починаючи з першого класу, діти набувають початкових навичок самоконтролю, таких як контроль за власними діями та результатами, що зберігаються в пам'яті. Поступово, наступні стадії передбачають розвиток більш складних вмінь, таких як усвідомлення та аналіз результатів діяльності, а також самостійне коригування поведінки з урахуванням поставлених завдань.

Період навчання у початковій школі визначає ключовий етап для формування самоконтролю у дітей. Цей процес починається в той момент, коли молодший школяр усвідомлює, що кожна його дія має свій результат. За

час, коли дитина отримує життєвий досвід в початкових класах, вона починає розуміти, як досягати цих результатів.

Самоконтроль стає важливою частиною процесу поетапного формування навичок та умінь в навчальній діяльності молодших учнів. Оскільки досягнення навчальної самостійності можливе лише тоді, коли дитина вміє контролювати свою освітню діяльність, розуміє причини помилок та знаходить шляхи їх виправлення.

Рівень формування навичок самоконтролю у молодших школярів може бути різним і залежить від індивідуальних особливостей їхньої нервової системи. Самоконтроль формується на основі відповідних потреб і мотивів, а його напрямок визначається рівнем самосвідомості особистості та самооцінки. М. Боришевський у своїх дослідженнях про механізми формування самоконтролю в молодших школярів, вказує на те, що основою мотивації для розвитку саморегуляції є потреба у контролі над власною поведінкою. До важливих факторів, що впливають на розвиток самоконтролю відносять самооцінку, оцінку інших людей, розвиток психічних процесів та індивідуальні характеристики особистої позиції учня. Самоконтроль, який починає формуватись під час навчання, з часом може розповсюдитись на інші аспекти життя учнів [7, с. 86].

Молодшим школярам властива схильність до наслідування, і з часом вони розвивають здатність до вольових зусиль та виявляють інтенсивний розвиток довільних розумових дій, таких як пригадування навчального матеріалу, наполегливість у розв'язанні завдань, уміння навмисно запам'ятовувати та зосереджуватися. Іноді у молодших школярів може виникати небажання виконувати вимоги вчителя, що пояснюється їхнім невмінням свідомо керувати своєю діяльністю.

Самоконтроль є необхідною складовою всіх видів навчальної діяльності молодших школярів. Він використовується на всіх етапах виконання завдань і охоплює як чуттєві, так і розумові компоненти. Цей

процес дозволяє учням контролювати свої дії та результати, а також свідомо регулювати їх відповідно до поставлених цілей і планів.

Елементи самоконтролю у молодших школярів включають:

- Сформульовану мету та уявлення про поетапні дії, необхідні для досягнення цілі.
- Порівняння кроків та результатів власної діяльності з еталоном або зразком.
- Увагу до умов виконання завдання та отриманих результатів.
- Виявлення зв'язку між помилками та зовнішніми чинниками.
- Своєчасне виправлення помічених недоліків [46, с. 116].

У процесі навчальної діяльності молодші школярі виявляють такі види самоконтролю: випереджувальний, операційний і підсумковий.

Випереджувальний самоконтроль виникає внаслідок планування учнем своїх дій та передбачення очікуваного результату діяльності. Випереджувальний самоконтроль у молодших школярів виявляється через планування їхніх дій та передбачення очікуваного результату діяльності. Цей вид самоконтролю передбачає усвідомлення мети виконання завдання або вправи і розробку стратегії дій, спрямованих на досягнення цієї мети. Молодший школяр може ставити перед собою певну мету, наприклад, правильно виконати вправу з математики або зрозуміло прочитати вірш.

Під час випереджувального самоконтролю учень може визначити послідовність дій, які йому потрібно виконати, а також способи вирішення можливих проблем чи труднощів, що можуть виникнути під час виконання завдання. Важливою складовою випереджувального самоконтролю є уявлення про те, який результат він очікує отримати після завершення діяльності.

Цей вид самоконтролю сприяє плануванню і організації діяльності молодшого школяра, що сприяє більш ефективному та успішному виконанню завдань. Випереджувальний самоконтроль допомагає учневі адекватно

оцінити свої можливості та потреби і визначити шляхи досягнення бажаного результату.

Операційний контроль забезпечує усвідомленість молодшого школяра щодо поетапного виконання вправ і завдань з метою вчасного виявлення та виправлення помилок. Операційний самоконтроль у молодших школярів передбачає усвідомлене поетапне виконання вправ та завдань з метою своєчасного виявлення та виправлення помилок. Цей вид самоконтролю зосереджений на контролі за процесом виконання завдання і відображається у уважному слідкуванні за правильністю виконання кожного кроку або дії.

Під час операційного самоконтролю молодший школяр активно відстежує свої дії та переконується у їхній відповідності поставленій меті. У разі виявлення помилок чи неточностей у виконанні, він здатний вчасно виправити їх, коригуючи свої дії. Це дозволяє учневі уникати накопичення помилок та забезпечує більш якісне виконання завдань.

Операційний самоконтроль передбачає уважне спостереження за процесом виконання завдання та постійну самокорекцію в ході його виконання. Цей вид самоконтролю сприяє розвитку у дитини умінь аналізувати та оцінювати власну діяльність, а також допомагає у формуванні вміння свідомо керувати своєю роботою. Операційний самоконтроль важливий для розвитку саморегуляції та самодисципліни у молодших школярів.

Підсумковий контроль, також відомий як контроль за кінцевим результатом, спрямований на оцінку якості завершеної дії. Наприклад: наскільки глибоко вивчено вірш, наскільки зрозумілий прочитаний текст, чи правильно розв'язано рівняння чи задача, чи записано вправу, чи заповнено щоденник.

Підсумковий самоконтроль у молодших школярів є завершальним етапом в процесі контролю їхньої навчальної діяльності. Цей вид самоконтролю спрямований на оцінку кінцевого результату виконаної роботи

або завдання. Він передбачає аналіз та оцінку якості виконаних завдань, перевірку відповідності отриманих результатів встановленим вимогам[20, с. 348].

Під час підсумкового самоконтролю молодший школяр перевіряє, наскільки добре вивчено матеріал, наскільки зрозуміло прочитаний текст, чи правильно розв'язано задачу або записано відповідь. Він аналізує свої досягнення, виявляє сильні та слабкі сторони своєї роботи і визначає можливі шляхи для подальшого вдосконалення.

Підсумковий самоконтроль допомагає молодшому школяру усвідомити свої успіхи та недоліки, розвиває його критичне мислення та вміння скоригувати свою роботу в майбутньому. Цей процес є важливим етапом у формуванні навичок самоконтролю та саморегуляції учнів у молодшому шкільному віці.

У першокласників спостерігається часткове сприйняття контролю, особливо коли він здійснюється під керівництвом дорослих або за допомогою зразків. Заходячи в другий клас, діти починають виявляти самоконтроль як частину навчальної активності. Учні 3-4 класів активно формують навички самоконтролю, опираючись на вже засвоєні знання та використання способів самоперевірки, таких як використання алгоритмів, схем, таблиць або перевірка за зразком.

Розвиток навичок самоконтролю молодших школярів у процесі навчання відбувається відповідно до певних закономірностей і поступово виробляється завдяки систематичним вправам, які потребують повторення.

Розглядаємо чотири етапи формування самоконтролю учнів під час навчання [34, с. 175].

Ось детальний опис кожного з етапів:

1. **Етап відсутності самоконтролю.** На цьому етапі молодші школярі мають тенденцію не виявляти значного рівня самоконтролю через недостатнє розуміння або засвоєння навчального матеріалу. Це може бути

спричинене відсутністю навичок планування, недостатньою увагою до деталей або відволіканням у процесі навчання.

2. **Етап повного або часткового відтворення.** Молодші школярі на цьому етапі демонструють здатність відтворювати матеріал, однак їхня спроможність до самостійного аналізу та оцінки своєї роботи ще обмежена. Вони можуть повторювати знання чи навички, але можуть потребувати підтримки або стимулів вчителя для виконання завдань.

3. **Етап вибіркового самоконтролю.** На цьому етапі молодші школярі набувають здатності контролювати свою роботу в обмеженому обсязі. Вони можуть вибирати конкретні аспекти своєї діяльності для контролю та виправлення, але не завжди в змозі покрити всі аспекти навчального процесу.

4. **Етап самостійного самоконтролю.** На останньому етапі молодші школярі розвивають повний самоконтроль над своєю навчальною діяльністю. Вони можуть ефективно планувати, виконувати та оцінювати свою роботу без значної зовнішньої допомоги. Учні мають здатність аналізувати та коригувати свою діяльність з урахуванням заздалегідь визначених критеріїв успішності.

На першому етапі формування самоконтролю молодші школярі можуть демонструвати відсутність самостійності у власній навчальній діяльності через недостатнє засвоєння навчального матеріалу. Ось докладніші відомості про цей етап:

1. **Низький рівень розуміння матеріалу**
 - Учні можуть мати обмежене розуміння ключових понять та концепцій, що викладаються в класі.
 - Вони можуть бути не в змозі розпізнати та розуміти інформацію, що надходить до них під час навчальних занять.
2. **Відсутність навичок планування**
 - Молодші школярі можуть не мати достатньо розвинутих навичок планування своєї навчальної діяльності.

- Вони можуть не усвідомлювати необхідність планування своїх кроків для досягнення успіху в навчанні.

3. Недостатня увага до деталей

- Молодші школярі можуть не приділяти достатньо уваги дрібним деталям або крокам у процесі виконання завдань.

- Вони можуть упускати важливі етапи в розв'язанні завдань або не зауважувати помилки через відсутність уваги до деталей.

4. Відволікання під час навчання

- Молодші школярі можуть легко відволікатися від навчального процесу через зовнішні подразники або внутрішні роздуми.

- Вони можуть мати труднощі у збереженні концентрації на навчальних завданнях протягом тривалого часу. [35, с. 283].

Другий етап характеризується повнотою та правильністю відтворення матеріалу. На цьому етапі учні вже виявляють певний рівень самостійності та вміння відтворювати навчальний матеріал, але ще не досягли повного розвинутого рівня самоконтролю та незалежності у навчальній діяльності.

Ось більш детальний опис цього етапу:

1. Повнота відтворення матеріалу

- Учні виявляють здатність до повного відтворення навчального матеріалу, що вони засвоїли на уроці.

- Вони можуть здати достатню кількість фактів, інформації та концепцій, які були представлені вчителем.

2. Правильність відтворення матеріалу

- Учні демонструють правильне розуміння та інтерпретацію навчального матеріалу без суттєвих помилок або недорозумінь.

- Вони можуть відтворити представлену інформацію без істотних спотворень або неточностей.

3. Адекватність відповідей

- Учні в змозі давати адекватні відповіді на запитання вчителя чи завдання, що вимагають від них використання засвоєних знань.

- Вони можуть висловлювати свої думки та ідеї з розумінням та вірною інтерпретацією навчального матеріалу.

4. Наявність основоположних навичок

- Учні мають базові навички у виконанні навчальних завдань та відтворенні інформації з підтримкою вчителя.

- Вони можуть застосовувати набуті знання та вміння для вирішення стандартних завдань або ситуацій.

Третій етап включає вибіркового самоконтроль, коли учень може контролювати себе лише з основних аспектів навчання. На третьому етапі формування навичок самоконтролю у молодших школярів спостерігається поступовий розвиток їх здатності до самостійності та контролювання своєї навчальної діяльності. Ось більш детальний опис цього етапу [35, с. 283]:

1. Вибірковий самоконтроль

- Учні демонструють здатність обирати певні аспекти своєї навчальної діяльності для самоконтролю.

- Вони зосереджуються на основних аспектах навчання, таких як розуміння концепцій, вирішення завдань чи виконання вправ.

2. Усвідомленість процесу навчання

- Учні розуміють важливість контролю за своєю діяльністю та визначають, які аспекти потребують особливої уваги та контролю.

- Вони можуть самостійно вибирати стратегії та методи контролю, що найбільш підходять для конкретної ситуації.

3. Підвищена самосвідомість

- Учні розвивають усвідомленість своїх сильних та слабких сторін у навчанні.

- Вони можуть аналізувати свої успіхи та невдачі, розуміти причини помилок та шукати шляхи їх усунення.

4. Поетапне вдосконалення

– Учні активно працюють над вдосконаленням своєї навчальної діяльності, роблять корекції та виправлення на підставі власного самоконтролю.

– Вони можуть самостійно встановлювати мети та розробляти стратегії для досягнення навчальних цілей.

На цьому етапі учні вже проявляють певний рівень самостійності та вміння контролювати своє навчання, але ще не досягли повного розвинутого самоконтролю та незалежності.

На четвертому етапі формування навичок самоконтролю учнів початкової школи спостерігається значний прогрес у їх здатності до самостійного контролю та управління власною навчальною діяльністю, що базується на накопиченому досвіді. Ось більш детальний опис цього етапу [34, с. 245]:

1. Самостійне планування та виконання

– Учні вміють самостійно розробляти плани навчальних дій та стратегії досягнення мети.

– Вони активно використовують набуті знання та навички для планування та організації своєї навчальної діяльності.

2. Адаптація до нових завдань

– Учні здатні ефективно адаптуватися до різноманітних навчальних завдань та викликів, використовуючи свій набутий досвід.

– Вони володіють здатністю швидко реагувати на зміни та впроваджувати необхідні корективи у своїй навчальній стратегії.

3. Самокоригування та вдосконалення

– Учні вміють самостійно виявляти помилки та недоліки у своїй навчальній діяльності та вносити відповідні корективи.

– Вони розвивають навички самооцінки та вміють об'єктивно оцінювати свої досягнення.

4. Незалежність від зовнішнього контролю

– Учні вже не так сильно залежать від зовнішнього контролю та підтримки вчителя, оскільки вони здатні самостійно керувати своєю навчальною діяльністю.

– Вони виявляють більшу впевненість у власних можливостях та здатністю до самостійного навчання.

На цьому етапі учні розвивають високий рівень самостійності та відповідальності за власне навчання, що є важливим кроком у їх академічному та особистісному розвитку.

Психолог Є. Заїка визначив 6 рівнів сформованості навичок самоконтролю, які допомагають вчителю систематизувати інформацію про кожного учня, накопичену під час різноманітних уроків і самостійних робіт. Розглянемо їх детальніше [34, с. 263].

Перший рівень цього процесу - це відсутність самоконтролю. На цьому етапі дії учня не піддаються контролю, часто є неправильними, і він не помічає своїх помилок. Діти здебільшого не вміють коригувати помилки ні самостійно, ні за допомогою вчителя, оскільки не можуть усвідомлювати відповідність своїх дій заданій схемі. Вони часто повторюють ті ж самі помилки після виправлення вчителем, і не враховують жодного плану або схеми при перевірці своєї роботи.

На другому рівні виявляється контроль на рівні мимовільної уваги, коли контроль здійснюється неусвідомлено. В цьому випадку учень виконує дії без усвідомлення, але з погано усвідомленою схемою дії, яка фіксується у мимовільній пам'яті через багаторазове її виконання. Він діє імпульсивно та безпорадно, проте за рахунок мимовільного запам'ятовування схеми і мимовільної уваги може передбачати правильні дії, хоча не завжди може пояснити причину цих дій. Він легко може відмовитися від свого рішення. Добре знайомі дії може виконувати без помилок, але якщо вони недостатньо

засвоєні, помилки відбуваються часто, і він не завжди їх помічає чи виправляє, навіть коли запитано про це вчителя.

На третьому рівні спостерігається потенційний контроль на рівні довільної уваги. Під час виконання нового завдання учень може допустити помилку, але, якщо вчитель звертає увагу на це, то, зазвичай, він може знайти і виправити її, при цьому пояснюючи свої дії. Він порівнює свій процес виконання завдання зі схемою дії, хоча це робиться не завжди, особливо при виконанні нових дій. Учні важко виконувати нову дію і порівнювати її зі зразком. Під час виконання добре засвоєних дій він майже не робить помилок, а якщо і допускає їх, може самостійно знайти і виправити. У всіх випадках, коли він виправляє помилку, він може обґрунтувати свої дії, пояснюючи їх на основі засвоєної і усвідомленої схеми дії.

Четвертий рівень – актуальний контроль на рівні довільної уваги. Під час виконання дії учень орієнтується на добре усвідомлену і засвоєну ним узагальнену схему дії і успішно співвідносить процес вирішення завдання з цією схемою, що призводить до безпомилкового виконання дій. Він може правильно пояснити свої дії та безпомилково вирішувати велику кількість завдань, побудованих на основі одного способу дії, співвідносячи їх зі схемою. Проте, коли зустрічається з новим завданням або змінами у вихідних умовах, учень може виявитися неуспішним або неспроможним вирішити завдання [31, с. 279].

П'ятий рівень – потенційний рефлексивний контроль. Під час зіткнення з новим завданням, аналогічним тим, що раніше виконувалися, учень виконує навчальні дії відповідно до минулої схеми, не помічаючи, що ця схема неправильна. За допомогою вчителя він може виявити помилки, але самостійно перебудувати застосований спосіб він не може.

Шостий рівень – актуальний рефлексивний контроль. При розв'язанні нової задачі, схожої на ту, яку вже раніше вирішували, учень може самостійно виявляти помилки, що виникають через невідповідність між застосовуваним

ним узагальненим способом дії (або схемою) та новими умовами завдання. У зв'язку з цим він самостійно вносить корективи в схему дії. На цьому етапі учень вже вміє контролювати не лише відповідність виконуваних дій до схеми, а й відповідність самої узагальненої схеми до нових умов завдання. Знання цих рівнів дозволить вчителю орієнтуватися в тому, на якому етапі розвитку самоконтролю перебувають учні і зробити висновки щодо їхнього успішного освоєння цими важливими навичками.

При введенні молодших школярів до послідовності навчальних дій, важливо наголосити для них розрізнення між предметними діями та такими, які вимагають виконання у внутрішньому плані. Також слід прагнути до їх узагальненості та згортання. Це дозволить учням пояснювати та коментувати свої розумові перетворення. Часто в шкільній практиці трапляються ситуації, коли учень не може зрозуміло пояснити свій спосіб розв'язання задачі або виразу у ході усного викладу, що може свідчити про розрив між його зовнішніми та внутрішніми діями [35, с. 286].

Вивчення видів самоконтролю та їх формування у молодших школярів виявляється ключовим аспектом психолого-педагогічної практики. Під час навчання в початковій школі дитина навчається різноманітним типам самоконтролю, що включають випереджувальний, операційний і підсумковий контроль. Поступово вона переходить через різні етапи формування самоконтролю, починаючи з відсутності контролю та закінчуючи врахуванням набутого досвіду. Розуміння цих аспектів дозволяє вчителям ефективно планувати та проводити навчальний процес, забезпечуючи оптимальні умови для розвитку самоконтролю у молодших школярів.

1.3 Психологічні особливості формування самоконтролю у молодших школярів

Вивчення психологічних особливостей формування самоконтролю у молодших школярів є важливим напрямом досліджень в галузі педагогіки та психології. У цьому віці діти переживають значний розвиток когнітивних та емоційних процесів, що впливає на їх здатність до саморегуляції та самоконтролю. Розуміння цих особливостей дозволяє педагогам та батькам ефективно підтримувати і сприяти процесу формування самоконтролю у дітей. У цьому підрозділі буде розглянуто основні аспекти психологічних особливостей формування самоконтролю у молодших школярів і їх важливість для успішного навчання та соціального розвитку дітей цього віку.

З першого класу діти починають освоювати навички самоконтролю у своїй шкільній поведінці. Вони навчаються сидіти правильно, піднімати руку, дотримуватись правил класного порядку, наприклад, збирати свої речі. Після адаптаційного періоду вчителі спрямовують увагу на самоконтроль у навчальній діяльності, такий як дотримання правил правопису, збереження правильного нахилу та відстані при письмі цифр.

Якщо самоконтроль виявляє випереджальні риси, він зазвичай пов'язаний з плануванням майбутніх дій та передбаченням результату. Контроль за кінцевим результатом широко застосовується в початкових класах і призначений для визначення, наскільки добре вивчено матеріал, чи виконані завдання правильно, чи виміряні величини точно [34, с. 283].

Якщо дитина формує більш складні навички, такі як розгорнутий спосіб дії, важливим стає поопераційний контроль. Це означає свідоме виконання завдань на всіх їх етапах та своєчасне виправлення помилок. Поопераційний контроль є важливою основою для програмованого навчання та коментованого управління розумовою діяльністю учнів.

У першому класі самоконтроль переважно ґрунтується на наслідуванні зразка, особливо на початку навчального року, коли його роль ще невелика. Діти першого класу краще усвідомлюють контроль, який надається дорослими. У другому класі учень починає засвоювати самоконтроль на

основі вже набутого ним обсягу знань. Вони вже володіють певними методами самоконтролю, розглядаючи його як засіб уникнення помилок. У третьому-четвертому класах опосередковані засоби, такі як використання схеми, алгоритму, та вміння використовувати спеціальні методи самоперевірки, відіграють важливу роль у формуванні навичок самоконтролю. Якщо вчитель сприятиме правильному розумінню учнем самоконтролю як необхідної умови для успішної навчальної діяльності, учень буде більш впевненим у самостійному контролі своїх дій.

Розвиток навичок самоконтролю у молодших школярів підпорядковується певним закономірностям, і ці навички не набуваються негайно. За проходження навчання в школі, через повторення вправ, пов'язаних із самоконтролем, учні поступово засвоюють ці навички, роблячи самоконтроль невід'ємною частиною своєї навчальної діяльності. Тільки починаючи з другого класу, самоконтроль починає виявлятися як важлива складова частина навчального процесу. Тільки в цьому випадку можна стверджувати, що самоконтроль перетворився на звичку, а можливо, став рисою характеру.

Формування самоконтролю в учнів другого класу є важливим етапом їх психологічного розвитку та навчання. У цьому віці діти починають активніше залучатися до процесу навчання та вже мають певний досвід у шкільному середовищі [49, с. 173].

Учні починають вчасно виконувати завдання без нагадувань вчителя. Вони вміють розподіляти час для виконання різних завдань та організувати свою навчальну діяльність. Діти починають усвідомлювати свої помилки та шукають способи їх виправлення. Вони здатні самостійно переглядати та коригувати свої роботи. Учні володіють різними стратегіями самоконтролю, такими як перевірка правильності виконання завдань, самокоригування та управління часом.

Діти навчаються приймати рішення щодо організації своєї навчальної діяльності, визначення пріоритетів та вибору оптимальних стратегій для досягнення успіху в навчанні. Учні починають розвивати самодисципліну, вміння контролювати свої дії та волю для досягнення поставлених цілей.

Формування навичок самоконтролю учнів другого класу відбувається під керівництвом вчителя, який стимулює їхні зусилля, надає підтримку та надає можливості для самореалізації та самостійного навчання. Такий підхід сприяє створенню позитивного навчального середовища та сприяє успішному формуванню навичок самоконтролю у молодших школярів.

У третьому класі формування навичок самоконтролю в учнів продовжує розвиватися, враховуючи їх психологічні особливості та попередні досягнення. Учні навчаються контролювати свої емоції та вчинки у навчальному процесі. Вони здатні свідомо впливати на свої дії та реакції на виклики, які виникають у класі. Діти починають відчувати більшу відповідальність за своє навчання. Вони розвивають навички самостійності та самокерованості в процесі виконання завдань та вирішення проблем.

Учні засвоюють різні стратегії навчання та саморегуляції, такі як планування часу, використання мнемонічних прийомів та стратегій розв'язання проблем. Діти розвивають здатність виконувати завдання самостійно та вчасно, без постійного нагадування вчителя. Вони стають більш самостійними у своїй навчальній діяльності. Учні навчаються оцінювати свої досягнення та визначати області для покращення. Вони розвивають навички самооцінки та вміння ставити перед собою реалістичні цілі. Учні вміють використовувати різноманітні опосередковані засоби для самоконтролю, такі як схеми, таблиці, діаграми тощо, що сприяє їхньому ефективному навчанню [49, с. 168].

Формування навичок самоконтролю в учнів третього класу відбувається через систематичну роботу в класі та домашні завдання, спрямовану на розвиток їхніх когнітивних та мотиваційних здібностей.

Вчителі відіграють важливу роль у цьому процесі, надаючи підтримку, стимулюючи самостійність та навчаючи стратегіям самоконтролю.

У четвертому класі формування навичок самоконтролю в учнів продовжується, але вже на більш високому рівні. Основні аспекти формування самоконтролю в учнів четвертого класу включають наступне. Учні починають усвідомлювати свої сильні та слабкі сторони, що дозволяє їм ефективніше використовувати стратегії саморегуляції для досягнення навчальних цілей.

Учні виявляють більшу зацікавленість у власному навчанні і відчують більшу відповідальність за свої навчальні досягнення. Вони стають більш самостійними та мотивованими досягати успіху. Учні користуються більш розвиненими стратегіями самоконтролю, такими як планування, метафори, візуалізація та ментальне тренування. Вони використовують ці стратегії для ефективного управління своєю навчальною діяльністю та розв'язання проблем.

Учні навчаються аналізувати складні завдання та використовувати різні стратегії для їх вирішення. Вони стають більш впевненими у своїх здібностях та здатними ефективно працювати над завданнями навіть у разі виникнення труднощів. Учні вчаться критично оцінювати свої досягнення та визначати області для подальшого розвитку. Вони розвивають навички самоаналізу та вміння ставити перед собою реалістичні цілі. Учні навчаються ставити перед собою довгострокові цілі та розробляти плани досягнення цих цілей. Вони розвивають вміння планувати свої дії та приймати відповідальність за їх виконання.

Формування навичок самоконтролю в учнів четвертого класу відбувається через систематичну роботу над розвитком їхніх когнітивних, мотиваційних та соціальних навичок. Вчителі грають важливу роль у стимулюванні самостійності та мотивації учнів, а також у наданні їм засобів для розвитку стратегій самоконтролю.

Психологічні особливості формування самоконтролю у молодших школярів є ключовими аспектами їхнього психічного розвитку. Ось деякі з найважливіших психологічних особливостей, які впливають на цей процес.

Розвиток вольових функцій у молодших школярів є важливим етапом їхнього психічного розвитку. Ці вольові функції включають в себе здатність до самоконтролю, вирішення проблем, планування та організацію діяльності. Цей процес є основою для формування самоконтролю. Ось кілька ключових аспектів розвитку вольових функцій [58, с. 87]

- Саморегуляція. У молодших школярів починає формуватися здатність контролювати свої дії, емоції та увагу. Вони навчаються приймати рішення та дотримуватися встановлених правил, навіть у ситуаціях, коли це вимагає певного зусилля.

- Самомотивація. У молодших школярів починає розвиватися свідоме бажання досягати певних цілей і результатів. Вони вчаться встановлювати мету і наполегливо працювати, щоб досягти її, навіть коли зустрічаються перешкоди.

- Планування та організація. Молодші школярі навчаються планувати свою діяльність та організувати час. Вони поступово розвивають здатність до складання планів дій, розподілу часу та ресурсів для досягнення поставлених цілей.

- Стратегії подолання перешкод. Молодші школярі навчаються розвивати стратегії для подолання труднощів та перешкод. Вони вчаться шукати альтернативні шляхи досягнення мети та збирати необхідні ресурси для подолання труднощів.

- Розвиток емоційної стійкості. Молодші школярі навчаються контролювати свої емоції та реагувати на стресові ситуації з розумінням та впевненістю.

Ці аспекти розвитку вольових функцій важливі для успішного адаптування молодших школярів до навчального процесу та подальшого їхнього розвитку.

У молодших школярів поступово розвивається відчуття відповідальності, що є ключовим аспектом їхнього психологічного та соціального розвитку. Цей процес передбачає поступове формування у дітей здатності брати на себе обов'язки, розуміти наслідки своїх дій, а також бути готовими відповідати за свої вчинки перед собою та іншими [35, с. 35].

Перші кроки у розвитку відповідальності спостерігаються вже у молодшому шкільному віці. Діти навчаються брати на себе відповідальність за свої особисті справи, такі як догляд за своїми речами, виконання домашніх завдань, дотримання правил безпеки тощо. Вони також вчаться розуміти, що їхні дії можуть мати наслідки для навколишнього середовища та інших людей.

Процес розвитку відповідальності включає в себе навчання дітей різних аспектів самоконтролю. Це означає, що вони повинні вміти аналізувати ситуації, приймати рішення та виконувати їх, керуючись власними цінностями та моральними принципами. Також важливо, щоб діти вміли визнавати свої помилки і вчилися приймати відповідальність за них, шукаючи шляхи до їх виправлення.

У навчальному середовищі вчителі відіграють ключову роль у формуванні відповідального ставлення до навчання та виконання обов'язків. Вони створюють умови для того, щоб діти мали можливість брати участь у важливих для них справах, розвивати свої здібності та відчувати себе відповідальними за результати своєї праці.

Таким чином, розвиток відповідальності у молодших школярів — це важлива складова їхнього психологічного розвитку, яка сприяє формуванню в них цілеспрямованої та самостійної особистості.

У молодших школярів починає формуватися свідоме бажання досягати певних цілей і результатів. Їхня мотивація відіграє важливу роль у розвитку

самоконтролю, оскільки вони стараються контролювати свої дії, щоб досягти певних цілей [58, с. 89].

Формування мотивації у молодших школярів є важливим процесом, який спрямований на розвиток їхньої зацікавленості у навчанні та досягненні навчальних цілей. Цей процес передбачає стимулювання дітей до активності та досягнення успіху, що відображається у їхньому бажанні вчитися, розвиватися та досягати результатів.

На першому етапі формування мотивації важливо створити сприятливу атмосферу для навчання, яка включає в себе цікаві та захопливі уроки, можливість розвитку інтересів та здібностей дітей. Вчителі повинні створювати умови для того, щоб учні відчували себе успішними та задоволеними від результатів своєї праці.

Другий етап формування мотивації передбачає стимулювання учнів до досягнення успіху та досягнення своїх навчальних цілей. Це може бути здійснено шляхом похвали за досягнення, надання додаткових можливостей для розвитку здібностей, а також заохочення до самостійності та ініціативи.

На третьому етапі формування мотивації важливо розвивати в учнів внутрішню мотивацію до навчання. Це означає підтримку їхньої самостійності, заохочення до самоаналізу та самовдосконалення, а також розвиток внутрішньої віри в свої здібності та можливості.

У молодших школярів починає розвиватися самосвідомість, тобто здатність свідомо сприймати та аналізувати свої дії, відчуття та думки. Це дає їм можливість усвідомлювати свої сильні та слабкі сторони, що сприяє формуванню самоконтролю [10, с. 736].

Розвиток самосвідомості у молодших школярів — це процес поступового усвідомлення себе як індивідуума, його здібностей, характеристик, а також розуміння власних емоцій, думок та вчинків. Цей процес відбувається на різних етапах розвитку дитини та передбачає активну

участь дорослих, особливо батьків та вчителів, у формуванні позитивного самовідчуття та розуміння власного місця у світі.

На першому етапі розвитку самосвідомості, що припадає на початок навчання в школі, діти поступово стають свідомими свого існування як окремої особистості. Вони починають усвідомлювати свої індивідуальні особливості, реагувати на власні емоції та почуття, а також розуміти свої потреби та бажання.

Другий етап розвитку самосвідомості відзначається поступовим формуванням у дітей уявлення про себе як про особистість, з усвідомленням своїх здібностей, сильних та слабких сторін. Вони стають більш обізнаними зі своїми можливостями та обмеженнями, що допомагає їм краще розуміти себе та своє ставлення до навколишнього світу.

На третьому етапі розвитку самосвідомості діти починають активно враховувати власні думки та почуття у власних діях та взаємодіях з іншими людьми. Вони виробляють уявлення про свої цілі та бажання, а також починають усвідомлювати власну відповідальність за свої вчинки.

На формування навичок самоконтроль у молодших школярів також впливають їхні соціальні взаємовідносини. Вони навчаються взаємодіяти з однолітками та дорослими, враховуючи соціальні норми та очікування.

Розвиток соціальних взаємовідносин у молодших школярів відіграє важливу роль у їхньому житті та вихованні. У молодшому шкільному віці, діти починають більше часу проводити в колективі ровесників, що сприяє розвитку їхніх соціальних навичок. Вони вчаться сприймати та реагувати на емоції та почуття інших, спілкуватися ефективно, розуміти важливість співпраці та взаємодопомоги. Поступово, діти формують свої власні цінності та погляди на соціальні питання, вчаться вирішувати конфлікти та встановлювати взаємодію в групі.

У молодшому шкільному віці велику роль у формуванні соціальних взаємовідносин відіграє шкільне середовище. Вчителі та батьки сприяють

розвитку дитини, надаючи позитивний приклад та навчаючи ефективно спілкуватися, розуміти почуття інших, а також вирішувати конфлікти шляхом діалогу та компромісу.

У молодших школярів часто спостерігається зростання стресу та емоційної напруги, що може впливати на їхню здатність до самоконтролю. Розвиток емоційної стійкості та стратегій подолання стресу є важливими аспектами формування самоконтролю [58, с. 57].

Стрес та емоційний розвиток в молодших школярів є важливими аспектами їхнього психологічного стану, які впливають на їхнє загальне благополуччя та навчальні досягнення. У цьому віці діти постійно знаходяться під впливом різних стресових ситуацій, таких як навчання, взаємини з ровесниками, вимоги вчителів та батьків, а також зміни в житті, наприклад, перехід до нового класу чи школи.

Стрес може виникати внаслідок невпевненості у власних здібностях, конфліктів з оточуючими, перевтоми від навчання або надмірного навантаження. Він може впливати на емоційний стан дитини, її настрій, самопочуття та навчальні успіхи.

Емоційний розвиток у молодших школярів полягає у вмінні виражати свої почуття, розуміти емоції інших людей, вирішувати конфлікти та керувати своїм емоційним станом. Діти поступово вчать розпізнавати свої емоції, виражати їх адекватно та контролювати, що допомагає їм адаптуватися до різних ситуацій.

Для підтримки психологічного здоров'я молодших школярів важливо створювати сприятливу атмосферу вдома та в школі, де діти можуть відчувати підтримку та розуміння. Також важливо надавати їм можливості відпочивати, розвиватися та виражати свої почуття шляхом різноманітних хобі та інтересів. Розуміння та підтримка дорослих є ключовими чинниками у позитивному емоційному розвитку молодших школярів.

Ці психологічні особливості взаємодіють між собою та впливають на процес формування самоконтролю у молодших школярів. Розуміння цих особливостей допомагає вчителям та батькам створювати сприятливі умови для розвитку цієї важливої навички.

Психологічні особливості формування навичок самоконтролю у молодших школярів є ключовими для їхнього розвитку та успішного навчання. У цьому віці діти поступово вчаться контролювати свої дії, емоції та увагу, що є важливими навичками для подальшого життя. Розвиток самоконтролю у молодших школярів відбувається поетапно і пов'язаний з їхнім когнітивним, емоційним та соціальним розвитком [46, с. 246].

Починаючи з перших років навчання, діти опановують основні навички самоконтролю, такі як здатність керувати своїми діями, виявляти волю зусилля та вирішувати проблеми. Важливою частиною цього процесу є підтримка дорослих, які надають дітям необхідні знання, навички та підтримку для розвитку самоконтролю.

Психологічні особливості формування самоконтролю у молодших школярів також включають розуміння їхніх індивідуальних потреб, мотивацій та емоцій. Дорослі повинні враховувати ці особливості під час виховання та навчання дітей, створюючи сприятливу атмосферу для їхнього розвитку.

Отже, розуміння психологічних особливостей формування самоконтролю у молодших школярів допомагає створити ефективні стратегії навчання та виховання, сприяє їхньому успішному адаптуванню до шкільного середовища та позитивному розвитку як особистостей.

Висновки до розділу 1

Досліджено теоретичні основи формування навичок самоконтролю у молодших школярів. Початково було проаналізовано відображення проблеми самоконтролю у психолого-педагогічній літературі, що дозволило з'ясувати актуальність теми та розкрити її науковий та практичний контекст.

Висвітлено різноманітні види самоконтролю та стадії його формування у дітей молодшого шкільного віку. Аналіз вказує на те, що процес формування самоконтролю у молодших школярів є поетапним і пов'язаним з їхнім когнітивним, емоційним та соціальним розвитком.

Окрему увагу було приділено психологічним особливостям формування самоконтролю у молодших школярів. Виявлено, що врахування цих особливостей є ключовим аспектом в навчанні та вихованні дітей даного віку, що сприяє їхньому ефективному розвитку та адаптації до шкільного середовища.

Отже, перший розділ систематизував та узагальнив теоретичні аспекти формування умінь самоконтролю у молодших школярів, що створює підґрунтя для подальшого практичного дослідження та розробки ефективних методик навчання та виховання.

РОЗДІЛ 2

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК САМОКОНТРОЛЮ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1 Шляхи формування навичок самоконтролю у молодших школярів

Формування навичок самоконтролю у молодших школярів є одним з найважливіших завдань сучасної освіти. Самоконтроль відіграє ключову роль у розвитку особистості, сприяючи успішному засвоєнню навчального матеріалу, вихованню відповідальності та самостійності. Уміння контролювати власну діяльність допомагає дітям уникати помилок, краще організовувати свій час і ресурси, а також підвищує рівень мотивації та впевненості у своїх силах.

Говорячи про формування контрольних-оцінних навичок в учнів, видатний педагог В. Сухомлинський підкреслював взаємозв'язок між свідомим пізнавальним процесом оточуючого світу, базовою складовою якого виступає рефлексія та бажанням вчитися. За його висловом: «Пізнаючи на власному досвіді, як досягаються успіхи в розумовій праці, діти поступово привчаються до самоконтролю»[54, с. 175]

На початковому етапі навчання молодші школярі стикаються з численними викликами, пов'язаними з новими вимогами до навчальної діяльності, необхідністю адаптації до шкільного середовища та формуванням нових звичок і навичок. У цьому контексті самоконтроль виступає як ефективний інструмент, що допомагає дітям успішно подолати ці виклики.

Важливість формування навичок самоконтролю полягає також у тому, що ці навички мають тривалу дію і впливають на подальше життя школярів. Діти, які вміють контролювати свої дії, краще пристосовуються до змін,

ефективніше досягають поставлених цілей та демонструють вищі академічні результати.

У даному розділі розглядаються основні шляхи формування навичок самоконтролю у молодших школярів, зокрема через інтеграцію самоконтролю у навчальний процес, використання різноманітних педагогічних методів та прийомів, а також створення сприятливого навчального середовища. Дослідження також включає аналіз досвіду та рекомендацій провідних педагогів і психологів у цій галузі.

Розвиток навичок самоконтролю у молодших школярів у навчальній діяльності, за даними А. Сердюк, підпорядковується певним закономірностям. На початку шкільного навчання освоєння самоконтролю виступає для дітей як окрема діяльність. Учні ще не повністю розуміють його роль і віддають перевагу контролю з боку дорослих. Лише поступово, завдяки багаторазовим і постійним вправам у його здійсненні, самоконтроль стає невід'ємною частиною навчальної діяльності. Особливо помітно він починає проявлятися в другому, а ще більше в третьому класі, як важлива складова частина навчальної діяльності [2, с. 52].

Показ зразка, за яким учень міг би здійснювати самоконтроль, стає ще однією обов'язковою умовою формування самоконтролю на початкових етапах. Чим менший вік школяра, тим більше він потребує наочного зразка. Важливо зазначити, що динаміка формування самоконтролю нерозривно пов'язана із змінами характеру використовуваного зразка-еталону.

Для ефективного використання прийомів формування навичок самоконтролю у молодших школярів необхідно враховувати такі педагогічні умови:

- диференційований підхід до застосування самоконтролю;
- врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів;
- систематичність і послідовність використання прийомів у навчальному процесі;

- різноманітність прийомів самоконтролю;
- формування у молодших школярів інтересу до здійснення самоконтролю.

Диференційований підхід до застосування самоконтролю передбачає індивідуалізацію методів та прийомів навчання відповідно до рівня підготовки, здібностей, вікових та психолого-педагогічних особливостей кожного учня. Це означає, що вчитель має враховувати, що всі учні різні, і підбирати методи самоконтролю відповідно до їхніх потреб.

Врахування рівня підготовки учнів є важливим аспектом диференційованого підходу. Для учнів з високим рівнем підготовки можна застосовувати більш складні методи самоконтролю, що потребують вищого рівня абстрактного мислення. Для учнів з нижчим рівнем підготовки самоконтроль може бути спрощеним і конкретнішим.

Індивідуальні особливості учнів також відіграють значну роль. Учні можуть мати різні стилі навчання (візуальний, аудіальний, кінестетичний тощо), і це потрібно враховувати при розробці завдань на самоконтроль. Наприклад, візуальні учні можуть краще реагувати на графічні зображення та схеми, тоді як аудіальні – на усні інструкції та звукові сигнали.

Темп засвоєння матеріалу є ще одним важливим чинником. Деякі учні швидше засвоюють матеріал, інші потребують більше часу для його розуміння. Тому завдання на самоконтроль мають бути різного рівня складності та обсягу, щоб відповідати індивідуальним темпам навчання.

Мотивація та інтереси молодших школярів є ключовими для підвищення ефективності самоконтролю. Для підвищення ефективності самоконтролю важливо враховувати інтереси учнів. Наприклад, використання ігрових елементів чи інтерактивних технологій може значно підвищити мотивацію до самоконтролю у дітей молодшого шкільного віку.

Особливі освітні потреби деяких учнів також повинні бути враховані. Деякі учні можуть мати особливі освітні потреби (наприклад, дислексія,

СДУГ), які необхідно враховувати при розробці методів самоконтролю. Для таких учнів можуть бути потрібні спеціальні методики, що допоможуть їм успішно здійснювати самоконтроль [5].

Систематичність і послідовність використання прийомів самоконтролю у навчальному процесі є ключовими для формування стійких навичок самоконтролю у молодших школярів. Це передбачає регулярне та впорядковане впровадження методів самоконтролю, що поступово ускладнюються та стають більш комплексними.

По-перше, систематичність означає, що прийоми самоконтролю повинні використовуватися постійно, а не епізодично. Це дозволяє учням звикнути до необхідності самостійно оцінювати свої знання та вміння, роблячи цей процес звичкою. Наприклад, можна щоденно включати завдання на самоперевірку в уроки, незалежно від теми або типу заняття.

По-друге, послідовність передбачає, що прийоми самоконтролю повинні впроваджуватися поступово, з урахуванням рівня підготовки та вікових особливостей учнів. Спочатку це можуть бути прості завдання, які потребують мінімального самоконтролю, наприклад, перевірка правильності виконання елементарних математичних прикладів. З часом завдання стають складнішими і вимагають більш глибокого аналізу та самоконтролю, наприклад, самостійна оцінка розв'язаної задачі або виконаного проєкту.

Систематичність і послідовність також передбачають регулярний зворотний зв'язок від учителя. Учитель має постійно оцінювати, як учні справляються із завданнями на самоконтроль, і коригувати свою методику відповідно до результатів. Це може включати обговорення помилок, виявлення слабких місць у знаннях та навичках учнів, а також надання індивідуальних рекомендацій.

Важливо, щоб прийоми самоконтролю були інтегровані у всі етапи навчального процесу – від планування уроків до їх проведення та оцінки результатів. Наприклад, на етапі планування уроку вчитель може передбачити

завдання на самоконтроль, на етапі проведення – організувати їх виконання, а на етапі оцінки – проаналізувати разом з учнями їхні помилки та успіхи.

Крім того, послідовність використання прийомів самоконтролю означає поступове ускладнення завдань. На початкових етапах учням можуть пропонуватися завдання з чіткими інструкціями та прикладами правильного виконання. Згодом інструкції стають менш детальними, а завдання – більш відкритими, що стимулює учнів до самостійного мислення та оцінювання.

Різноманітність прийомів самоконтролю у навчальному процесі є важливою умовою для ефективного формування навичок самоконтролю у молодших школярів. Використання різних методів дозволяє учням краще усвідомити важливість самоконтролю, розвинути гнучкість мислення і адаптуватися до різних ситуацій [18, с. 174].

По-перше, важливо впроваджувати прийоми самоконтролю, які залучають різні види діяльності, такі як читання, письмо, усне мовлення та практичні завдання. Це дозволяє учням застосовувати самоконтроль у різних контекстах і розвивати комплексні навички. Наприклад, самоконтроль при читанні може включати перевірку розуміння прочитаного шляхом відповідей на питання або складання короткого змісту тексту.

По-друге, корисно використовувати візуальні засоби самоконтролю. Це можуть бути контрольні списки (чек-листи), де учні відмічають виконані завдання, або графіки успіхів, що відображають їхні досягнення. Такі засоби допомагають учням наочно бачити свої досягнення та визначати області, які потребують покращення.

По-третє, важливим прийомом є самоперевірка за допомогою тестів і квізів. Це можуть бути як короткі тести з миттєвими відповідями, так і більш тривалі контрольні роботи. Самоперевірка допомагає учням виявляти прогалини у знаннях і працювати над їх усуненням. Для молодших школярів особливо ефективні інтерактивні тести, які можна проводити на уроках за допомогою комп'ютерів або планшетів.

Четвертий прийом – це парна або групова робота, де учні взаємодіють один з одним, обмінюючись знаннями та оцінками. Працюючи в парах або групах, учні вчаться оцінювати роботу своїх однолітків і давати конструктивну зворотну зв'язок. Це розвиває критичне мислення та вміння об'єктивно оцінювати себе та інших.

П'ятий прийом – це використання щоденників самоконтролю, де учні записують свої завдання, результати та рефлексії щодо виконаної роботи. Щоденники допомагають учням систематизувати свої думки та дії, а також аналізувати свій прогрес.

Шостий прийом – інтеграція самоконтролю у творчі завдання. Це можуть бути проекти, де учні самостійно планують і виконують завдання, а потім оцінюють свою роботу за встановленими критеріями. Такі завдання розвивають вміння самостійного планування, аналізу та оцінки.

Сьомий прийом – використання сучасних технологій, таких як освітні платформи та мобільні додатки, які пропонують різні інструменти для самоконтролю. Вони дозволяють учням виконувати завдання, отримувати миттєвий зворотний зв'язок і відслідковувати свій прогрес у режимі реального часу [21].

Різноманітність прийомів самоконтролю сприяє тому, що навчальний процес стає більш цікавим і ефективним для учнів. Це допомагає їм розвивати різні навички, усвідомлювати власні можливості та працювати над своїми слабкими сторонами. Таким чином, застосування різноманітних прийомів самоконтролю дозволяє забезпечити всебічний розвиток молодших школярів та підвищити їхню успішність у навчанні.

Формування у молодших школярів інтересу до здійснення самоконтролю є важливою складовою успішного навчання. Для цього необхідно створити умови, які сприятимуть розвитку внутрішньої мотивації та позитивного ставлення до самоконтролю. Важливим елементом цього процесу є позитивна мотивація і заохочення. Регулярне заохочення за

успішне виконання завдань і виявлення самоконтролю допомагає формувати позитивне ставлення до цього процесу. Вчителі можуть використовувати системи винагород, такі як наклейки, сертифікати або усна похвала, щоб стимулювати учнів до самостійного контролю своєї діяльності. Підкреслення індивідуальних досягнень учнів також допомагає їм бачити результати своїх зусиль, що підвищує їхню мотивацію до подальшого самоконтролю.

Інтерактивні та цікаві завдання також відіграють важливу роль у формуванні інтересу до самоконтролю. Використання ігрових елементів у навчальному процесі допомагає залучити учнів і зробити самоконтроль цікавим. Наприклад, проведення вікторин або конкурсів, де учні перевіряють свої знання і отримують зворотний зв'язок, може стимулювати їх до активного самоконтролю. Дозволяючи учням працювати над цікавими проектами, які потребують самостійного планування і контролю, можна розвинути їхню здатність до самоконтролю і зробити цей процес захоплюючим.

Навчання через приклад є ще одним важливим підходом. Вчителі повинні демонструвати власні навички самоконтролю в процесі навчання. Показуючи, як вони самі контролюють свою роботу і досягають результатів, вони надають учням позитивний приклад для наслідування. Надання учням конкретних зразків і шаблонів для самоконтролю, таких як контрольні списки або таблиці успіхів, допомагає їм краще зрозуміти, як організувати і контролювати свою роботу [22, с. 53].

Включення самоконтролю у щоденну діяльність також сприяє його розвитку. Заохочення молодших школярів до регулярної рефлексії щодо їхньої роботи і досягнень допомагає їм розвивати вміння оцінювати себе і свої успіхи. Наприклад, наприкінці уроку можна виділити час для обговорення того, що учні зробили добре і над чим ще потрібно попрацювати. Включення елементів самоконтролю в щоденні завдання і планування

навчального процесу сприяє розвитку навичок організації і самостійного контролю.

Співпраця з батьками також відіграє важливу роль у формуванні інтересу до самоконтролю. Інформування батьків про важливість самоконтролю і залучення їх до підтримки цього процесу вдома допомагає створити сприятливе середовище для розвитку самоконтролю. Батьки можуть допомагати дітям виконувати домашні завдання, використовуючи методи самоконтролю, і заохочувати їх до самостійного контролю своєї роботи.

Формування інтересу до самоконтролю у молодших школярів вимагає комплексного підходу, який включає мотивацію, цікаві завдання, навчання через приклад, включення самоконтролю у щоденну діяльність та співпрацю з батьками. Завдяки цьому учні поступово розвивають необхідні навички і починають усвідомлювати важливість самоконтролю для їхнього навчання та особистісного розвитку.

Формування навичок самоконтролю у молодших школярів є складним і багатограним процесом, який потребує систематичної роботи з боку вчителів, батьків і самих учнів. Нижче розглянемо основні шляхи, які можуть сприяти розвитку цих навичок.

Інтеграція самоконтролю у навчальний процес молодших школярів є важливим аспектом їхнього навчання та розвитку. Цей процес передбачає систематичне включення елементів самоконтролю у різні аспекти навчального процесу з метою розвитку учнівської здатності до самостійного контролю над власною навчальною діяльністю та виконанням завдань [22, с. 55].

Інтеграція самоконтролю в навчання передбачає кілька ключових аспектів, серед яких диференційований підхід до застосування самоконтролю, врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів, систематичність і послідовність використання прийомів у ході навчального процесу,

різноманітність самоконтролю та формування у молодших школярів інтересу до здійснення самоконтролю.

Інтеграція самоконтролю в навчальний процес сприяє формуванню учнів відповідальності, самостійності та орієнтованості на мету, що є важливими навичками для подальшого успіху. Цей підхід допомагає учням розвивати навички планування, самооцінки та співпраці, що стає основою для їхнього подальшого академічного та особистісного розвитку.

Постановка чітких цілей та завдань — це важливий етап у формуванні навичок самоконтролю у молодших школярів. Цей процес передбачає визначення конкретних цілей, які учень прагне досягти, а також завдань, які необхідно виконати для досягнення цих цілей.

Спочатку вчителі або батьки разом з учнями визначають конкретні, мірні, досяжні, реалістичні та часово обмежені цілі. Це може бути, наприклад, підвищення рівня успішності у певному предметі, покращення навичок у виконанні домашніх завдань або розвиток конкретної навички.

Після цього визначаються завдання, які необхідно виконати для досягнення поставлених цілей. Ці завдання повинні бути конкретними, вимірюваними та досяжними, а також пов'язаними з кінцевою метою. Наприклад, якщо ціль — покращити знання з математики, то завданнями можуть бути вивчення конкретних тем, вирішення задач або виконання додаткових вправ.

Постановка чітких цілей та завдань допомагає учням усвідомити, що їм необхідно робити для досягнення успіху, та спрямовує їхню увагу на конкретні дії, необхідні для досягнення поставленої мети.

Використання технологій зворотного зв'язку — це стратегія, що дозволяє отримувати інформацію про результати власної діяльності з метою подальшого вдосконалення. Цей процес передбачає збір, аналіз та надання повідомлень про продуктивність та ефективність виконання завдань [23].

Одним з ефективних методів зворотного зв'язку є використання електронних засобів комунікації, таких як електронні платформи, чати або електронна пошта. Це дозволяє вчителю надавати швидкий та зручний зворотний зв'язок учням, підкреслюючи їхні успіхи та вказуючи на можливі напрямки подальшого розвитку.

Крім того, технології зворотного зв'язку можуть включати в себе використання онлайн-опитувань, анкет або опитувальників, які дозволяють збирати думки, враження та рекомендації учасників процесу. Це допомагає виявити слабкі місця або проблемні аспекти та вчасно реагувати на них.

Також важливою складовою використання технологій зворотного зв'язку є можливість аналізу та візуалізації зібраної інформації. За допомогою спеціальних програм чи сервісів можна створити графіки, діаграми або звіти, які наглядно відображають результати та динаміку змін у часі.

Самооцінка та взаємооцінка — це процеси, які допомагають молодшому школяру аналізувати свої власні здібності, досягнення та переваги, а також визначати області, в яких можна покращитися.

Самооцінка — це внутрішня оцінка власних здібностей, характеристик та досягнень. Цей процес включає в себе рефлексію, самоспостереження та аналіз власних дій та результатів. Людина зазвичай використовує самооцінку для того, щоб визначити свої мети, розвивати власну самосвідомість та саморегуляцію, а також для планування подальших дій та досягнення успіху.

Взаємооцінка — це процес, у якому людина отримує зворотний зв'язок від інших людей про свої здібності, характеристики та досягнення. Цей вид оцінки може бути здійснений учителями, колегами, друзями або членами сім'ї. Взаємооцінка може допомогти людині побачити себе з боку, зрозуміти свої сильні та слабкі сторони, а також отримати поради щодо подальшого розвитку [15, с. 83].

Навчальні проекти та дослідницька діяльність — це ефективні засоби для розвитку самоконтролю учнів, оскільки вони стимулюють активну участь, самостійність та відповідальність.

Навчальні проекти — це комплексні завдання, які передбачають планування, організацію та реалізацію діяльності з вирішення конкретного завдання або проблеми. Учні, які працюють над навчальним проектом, повинні виявляти ініціативу, аналізувати інформацію, встановлювати цілі та стратегії досягнення, а також оцінювати результати. Цей процес вимагає від учнів самоконтролю, оскільки вони повинні самостійно керувати своєю роботою та вчасно виконувати заплановані завдання.

Дослідницька діяльність — це процес дослідження та вивчення певної проблеми або питання. Учні проводять дослідження, збирають та аналізують інформацію, формують гіпотези та перевіряють їх шляхом експериментів або спостережень. Під час дослідницької діяльності учні мають можливість самостійно керувати процесом дослідження, встановлювати власні цілі та плани, а також вирішувати проблеми, які виникають під час роботи.

Навчальні проекти та дослідницька діяльність сприяють розвитку самоконтролю учнів, оскільки вони вимагають від них активної участі у навчальному процесі, самостійного прийняття рішень та відповідальності за результати своєї діяльності. Ці методи надають учням можливість відчувати себе справжніми дослідниками та творцями знань, що впливає на їхню мотивацію та самопочуття у навчальному процесі.

Рефлексія у навчальному процесі є важливим елементом, спрямованим на покращення якості навчання та саморозвитку учнів. Вона може бути впроваджена у різних формах, включаючи як частину уроку, так і спеціально організовані заняття з рефлексії.

Частина уроку, присвячена рефлексії, дозволяє учням аналізувати свої досягнення, помилки та шляхи їх виправлення прямо в ході навчального

процесу. В цей час вони мають можливість осмислити свої дії та вивчити навчальний матеріал більш глибоко.

Крім того, спеціальні заняття з рефлексії можуть бути відведені окремо для обговорення різних аспектів навчальної діяльності. Це надає учням можливість вільно висловити свої думки, враження та спостереження про навчальний процес.

Загальний підхід до впровадження рефлексії полягає у створенні сприятливого середовища для вільного обговорення та аналізу навчальної діяльності. Це сприяє розвитку метакогнітивних навичок учнів та підвищує їхню свідомість про власне навчання [15, с. 119].

Ігрові методи та тренінги є ефективними засобами впровадження самоконтролю у навчальний процес. Вони сприяють активній участі учнів та розвивають їхні аналітичні та приймальні здібності. Моделювання різних ситуацій в ігровій формі допомагає учням навчитися приймати рішення та відповідати за свої дії, що є ключовим елементом самоконтролю.

Під час ігор та тренінгів молодші школярі стикаються з різноманітними ситуаціями, які вимагають від них аналізу, оцінки альтернативних варіантів та прийняття рішення. Це дозволяє їм розвивати критичне мислення та вміння робити обґрунтовані вибори.

Крім того, ігрові методи та тренінги створюють навчальне середовище, де учні можуть навчитися контролювати свої емоції та дії. Через взаємодію з іншими учасниками гри вони вчаться співпрацювати, вирішувати конфлікти та керувати власними емоціями, що сприяє формуванню навичок самоконтролю.

Створення сприятливого навчального середовища є важливою складовою процесу формування навичок самоконтролю у молодших школярів. Це передбачає створення умов, які сприяють концентрації уваги, мотивації до навчання та внутрішньому саморегулюванню.

Однією з ключових складових сприятливого навчального середовища є організація простору. Класна кімната повинна бути комфортною та затишною, з мінімальною кількістю розіграних подразників, які можуть відволікати увагу учнів. Також важливо мати добре обладнане робоче місце для кожного учня, що дозволяє їм зосередитися на виконанні завдань.

Позитивне міжособистісне середовище також сприяє розвитку самоконтролю. Взаємодія з вчителями та однолітками, підтримка та визнання успіхів допомагають учням відчувати себе позитивно та мотивує їх до саморозвитку. Сприяють цьому колективні заходи, спільні проекти та групові завдання, що сприяють взаєморозумінню та співпраці.

Також важливо створювати різноманітність у навчальних методах та підходах, що дозволяє кожному учневі знайти свій власний шлях до успіху. Різноманітність методів навчання, використання інтерактивних технологій та застосування ігрових елементів сприяють активізації інтересу до навчання та розвитку самоконтролю [38, с. 113].

Техніки тайм-менеджменту є важливою складовою успішного навчання і розвитку молодших школярів. Навчити учнів ефективно розподіляти свій час допомагає їм не лише вправно керувати навчальними завданнями, але й розвиває навички саморегуляції та відповідальності.

Однією з ключових технік тайм-менеджменту є використання календарів, де учні можуть зазначати дати та часи для виконання конкретних завдань або подій. Це допомагає їм планувати свій час та уникати зайвих затримок. Крім того, розклади допомагають організувати навчальний процес, розподіляючи час між різними предметами та видами діяльності.

Списки завдань також є корисним інструментом для учнів, щоб визначити пріоритетні завдання та стежити за їх виконанням. Це може включати як навчальні завдання, так і побутові обов'язки. Поступово, учні навчаються виділяти найважливіші завдання та раціонально розподіляти час для їх виконання.

Навчання методам релаксації та зниження стресу є важливим аспектом розвитку саморегуляції у молодших школярів. Ці методи допомагають дітям виробляти навички емоційного контролю та зберігати емоційну рівновагу навіть у стресових ситуаціях. Ось деякі методи, які можуть бути використані:

– **Глибоке дихання.** Навчання дітей техніці глибокого дихання допомагає їм заспокоюватися та знижувати рівень стресу. Це може включати в себе спеціальні вправи, які спрямовані на увагу на дихання та регулювання його.

– **Медитація.** Використання простих медитаційних технік може допомогти дітям зосередитися, заспокоїтися та знизити рівень стресу. Це може бути короткими сеансами медитації, під час яких діти можуть фокусувати увагу на своєму диханні або на спеціальних образах або мантрах.

– **Фізичні вправи.** Активність може бути ефективним способом релаксації та зниження стресу. Різноманітні фізичні вправи, такі як йога, стрейчінг або прості вправи розслаблення, можуть допомогти дітям відчувати покращення у своєму фізичному та емоційному стані [38, с. 115].

Навчання цим методам у молодших школярів допомагає їм розвивати навички саморегуляції та емоційного інтелекту, що в свою чергу сприяє покращенню їх загального благополуччя та успіху в навчанні.

Використання позитивного підкріплення є важливим елементом в розвитку самоконтролю у молодших школярів. Цей метод включає в себе низку стратегій, спрямованих на підтримку та мотивацію дітей до вияву самоконтролю та досягнення успіху.

Один із способів — це вербальне схвалення, коли вчителі та батьки висловлюють слова похвали за зусилля та досягнення у самоконтролі. Це підтримує мотивацію та відчуття самооцінки у дітей.

Матеріальні заохочення, такі як стікери або невеликі подарунки за досягнення певних цілей, також можуть стимулювати розвиток

самоконтролю. Ці нагороди можуть надихати дітей на досягнення нових успіхів.

Соціальне підкріплення також має велике значення. Підтримка та заохочення від однокласників та друзів може підсилити бажання дитини розвивати самоконтроль та досягати поставлених цілей [15].

Усі ці підходи до позитивного підкріплення допомагають створити позитивне навчальне середовище, де діти відчують підтримку та мотивацію до подальшого розвитку своїх навичок самоконтролю.

Отже, формування навичок самоконтролю у молодших школярів є критично важливим для їхнього особистісного та академічного розвитку. Використання інтегрованих підходів, що включають педагогічну профілактику, діагностику, терапію та виховний вплив, сприяє створенню ефективного навчального середовища, де кожен учень може розвивати свої здібності та досягати успіху.

Перш за все, важливо створити сприятливе навчальне середовище, де діти відчують підтримку та зрозумілість. Це може включати в себе структуровані уроки, позитивне спілкування з учителями та однокласниками, а також можливість виражати свої думки та ідеї.

Диференційований підхід у використанні самоконтролю дозволяє врахувати індивідуальні особливості кожного учня та адаптувати методи розвитку самоконтролю до їхніх потреб і можливостей. Систематичність та послідовність у використанні прийомів самоконтролю допомагають учням відчувати певний порядок та стабільність у їхній навчальній діяльності.

Різноманітність прийомів самоконтролю дозволяє дітям знаходити та використовувати ті методи, які найбільше відповідають їхнім потребам та стилю навчання. Формування інтересу до самоконтролю через позитивне підкріплення та мотивацію створює основу для постійного розвитку цих навичок у молодших школярів.

Загалом, шляхи формування навичок самоконтролю у молодших школярів потребують комплексного підходу, що враховує їхні індивідуальні потреби та забезпечує оптимальні умови для розвитку цих важливих навичок.

2.2 Хід та результати експериментального дослідження з визначення педагогічних умов формування навичок самоконтролю на уроках математики у молодших школярів

Ми провели дослідження в Редьківському ліцею Чернігівського району, який продовжувався з кінця другого семестру 2023/2024 навчального року по листопад 2024/2025 навчального року. Кількість опитаних дітей – 15. Метою нашого дослідження є визначення педагогічних умов формування навичок самоконтролю на уроках математики у молодших школярів.

Ми схарактеризували високий, середній і достатній рівень сформованості навичок самоконтролю у молодших школярів.

Високий рівень сформованості навичок самоконтролю. Дитина впевнено та спокійно контролює свої емоції, навіть у складних ситуаціях. Вона здатна уникати проявів імпульсивності, самостійно заспокоюється, а також чітко усвідомлює власні емоції та вміє їх контролювати. Учень самостійно зосереджується на завданнях і не потребує додаткових підказок від вчителя. Він усвідомлює, коли відволікається, і швидко повертається до виконання завдання. Дитина дотримуватись правил і вказівок, навіть якщо вони не збігаються з її бажаннями. Молодших школяр вміє завершувати завдання без відволікань, а також демонструє навички планування, вміння оцінювати результати своєї роботи та своєчасно виправляти помилки. Учень прагне покращити свою роботу і працює над помилками, зосереджений на досягненнях цілей.

Середній рівень сформованості навичок самоконтролю. Дитина здатна контролювати емоції, але іноді потребує додаткових заходів чи

підтримки з боку дорослих. Вона може зрідка проявити нетерпеливість, хоча під час отримання вказівок здатний регулювати свою поведінку. Учень зберігає увагу на завданнях, але потребує додаткової підтримки з боку вчителя чи батьків для продовження роботи, особливо при виникненні труднощів. Здатний оцінювати своє відволікання, однак повертається до роботи не відразу. Дитина здебільшого слідує вказівкам і правилам, але іноді потребує нагадувань. Вона намагається завершити завдання самостійно, проте для виправлення помилок потрібна допомога або підказки зі сторони дорослого. Молодший школяр виявляє інтерес до роботи, але часто зупиняється на виконанні завдань без їх покращення, а також не завжди прагне виправляти недоліки.

Достатній рівень сформованості навичок самоконтролю. Дитина часто виявляє імпульсивність, швидко втрачає самоконтроль у стресових ситуаціях, а також не вміє розпізнавати і належним чином реагувати на свої емоції. Учень легко відволікається, не може самостійно завершити завдання і потребує постійного перегляду та нагадувань з боку вчителя чи батьків. Повернення до роботи після відволікання для нього є проблемою. Дитина часто порушує правила та інструкції, не виконує завдання або виконує їх поспішно і неякісно, без усвідомлення помилок. Вона не намагається виправляти власні недоліки і потребує постійної підтримки. Молодший школяр не виявляє бажання покращити свою роботу, відчуває труднощі із самостійним виконанням завдань і не ставить перед собою цілей для вдосконалення.

Для визначення педагогічних умов формування навичок самоконтролю на уроках математики у молодших школярів ми використали метод анкетування(Див. Додаток А). Проаналізуємо результати.

Перше запитання анкети — Як часто Ви перевіряєте свою роботу під час виконання домашніх завдань?(Рис. 2.1.)

15 відповідей

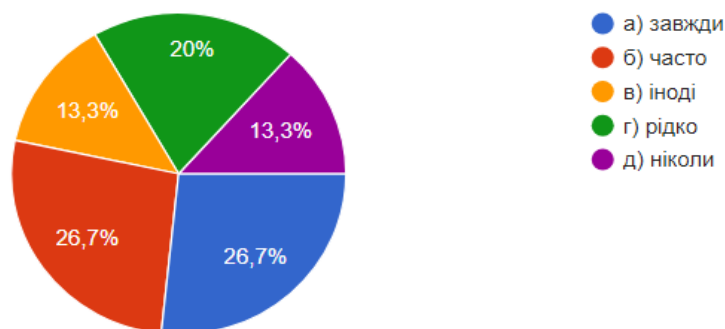

Рис. 2.1. Як часто діти перевіряють свою роботу під час виконання домашніх завдань

Бачимо, що відповіді дітей є досить різними, оскільки кожна дитина має власний підхід до таких справ. Деякі діти дали відповіді, що перевіряють свою роботу завжди — 27% та часто — 27%, переконуючись в правильності виконаних завдань. Це свідчить про їхню відповідальність та бажання виконувати завдання якнайкраще.

Інші діти можуть визнати, що роблять це іноді — 13%, рідко — 20% та ніколи — 13%, можливо, перевіряючи лише після завершення завдань або лише окремі частини роботи. Це може бути пов'язано з бажанням швидко завершити завдання або відсутністю розуміння важливості перевірки роботи.

Наступне запитання анкети було про те як учні оцінюють своє виконання домашніх завдань.(Рис. 2.2.)

15 відповідей

Рис. 2.2. Як учні оцінюють своє виконання домашніх завдань

Відповідь «завжди перевіряю і аналізую свою роботу» — 40%. Це свідчить про високу самооцінку та бажання досягати високих стандартів в навчанні. Дитина, яка завжди перевіряє і аналізує свою роботу, ймовірно, має великий інтерес до навчання і ставить перед собою високі стандарти.

Відповідь «часто перевіряю і аналізую свою роботу» — 20%. Це також свідчить про високу самооцінку та бажання досягати успіху в навчанні. Діти, які часто перевіряють і аналізують свою роботу, зазвичай ставлять перед собою високі стандарти, але можуть допускати деякі помилки.

Відповіді «іноді перевіряю і аналізую свою роботу» — 13%. Це може означати, що дитина демонструє середній рівень самооцінки та відношення до навчання. Вона може бути більш випадковою або менш організованою у виконанні домашніх завдань.

Відповідь «рідко перевіряю і аналізую свою роботу» — 13%. Це може свідчити про низьку самооцінку або байдужість до навчання. Дитина може вважати, що перевірка роботи не є важливою частиною навчального процесу, або може не мати достатньої мотивації для зосередженості на якості виконання завдань.

Відповідь «не роблю цього» — 13%. Ця відповідь може вказувати на серйозні проблеми з мотивацією або навіть на відсутність інтересу до навчання. Дитина може потребувати додаткової підтримки та стимулювання для розвитку позитивного ставлення до навчання.

Далі ми вирішили дізнатися про те, якщо діти помічають помилку в своїй роботі, що вони роблять. (Рис. 2.3.)

15 відповідей

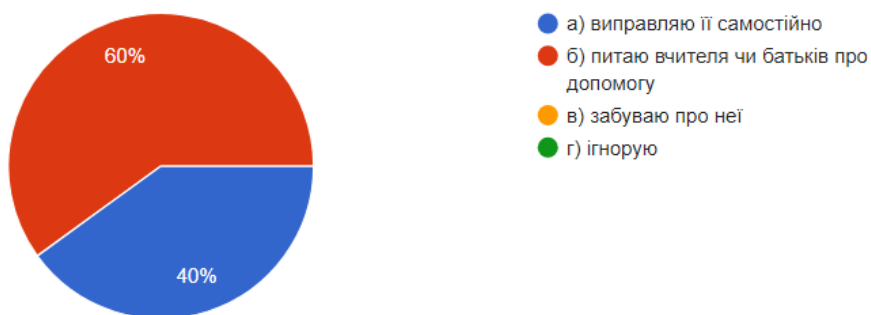

Рис. 2.3. Як учні реагують на помилки, якщо допускають їх при виконанні завдання

Відповідь «виправляю її самостійно» — 40%. Це свідчить про те, що дитина має розвинені навички самостійності та вміє самостійно вирішувати проблеми. Вона може бути впевнена в своїх здібностях та відчувати впевненість у власних діях.

Відповідь «питаю вчителя чи батьків про допомогу» — 60%. Це може свідчити про те, що дитина відчуває необхідність у підтримці чи додатковій інформації при вирішенні проблем. Вона може бути більш залежною від дорослих та шукати допомогу у навколишніх у випадку виникнення труднощів.

Наступне запитання анкети — Як би Ви оцінили свою здатність контролювати себе, свої дії та емоції?(Рис. 2.4.)

15 відповідей

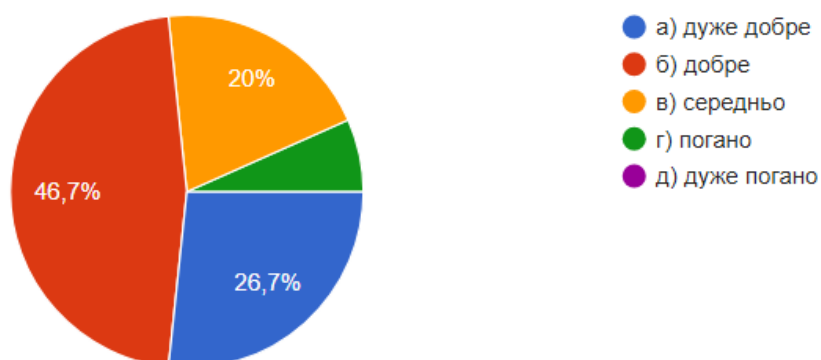

Рис. 2.4. Рівень оцінки учнів контролювати себе, свої дії та емоції

Відповідь «дуже добре» — 27%. Діти, які вибрали цей варіант, ймовірно, впевнені в своїх здібностях до самоконтролю і мають досить великий досвід успішного використання цих навичок. Відповідь «добре» — 47%. Діти, які вибрали цей варіант, також мають впевненість у своїй здатності до самоконтролю, але, можливо, вони не такі впевнені, як ті, хто обрав варіант «дуже добре». Відповідь «середньо» — 20%. Це може свідчити про те, що дитина має деяку впевненість у своїй здатності до самоконтролю, але вона може відчувати, що деякі аспекти її самоконтролю потребують поліпшення. Відповіді «погано» або «дуже погано» — 7%. Ці відповіді можуть свідчити про те, що дитина вважає свою здатність до самоконтролю недостатньою або відчуває брак впевненості в цій сфері.

Далі ми вирішили дізнатися чи важко молодшим школярам сконцентруватися на виконанні завдань, коли вони відчувають втоми або відволікання. (Рис. 2.5.)

15 відповідей

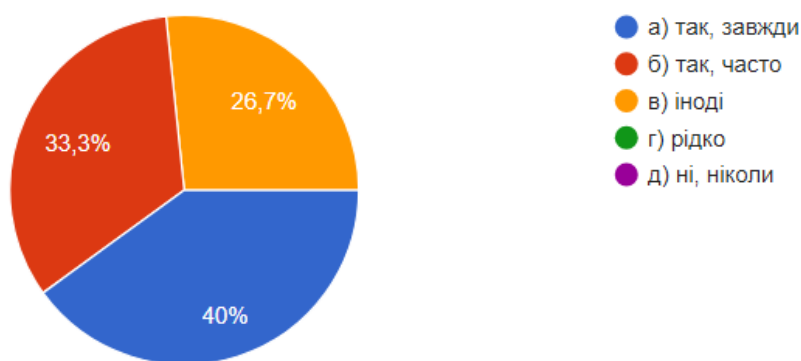

Рис. 2.5. Як діти концентруються на виконанні завдань

Відповіді «так, завжди» — 40% або «так, часто» — 33%. Це може свідчити про те, що діти зустрічають складнощі зі сконцентруванням у таких умовах. Вони можуть мати недостатній рівень самоконтролю, щоб ефективно управляти своєю увагою. Відповідь «іноді» — 27%. Ця відповідь може означати, що діти здатні керувати своєю увагою в умовах втоми або відволікання дещо краще. Вони можуть виявляти більшу здатність до самоконтролю у таких ситуаціях.

Наступне запитання анкети — Що Ви робите, коли хтось відволікає від виконання завдань?(Рис. 2.6.)

15 відповідей

Рис. 2.6. Як діти реагують, коли їх відволікають від виконання завдань

Відповідь «легко повертаю увагу до навчальної діяльності» — 53%. Це може свідчити про те, що діти мають великий рівень самоконтролю і можуть легко повертати увагу до завдань навіть після відволікання. Відповідь «трошки важко, але все ж можу сконцентруватися» — 27%. Ці відповіді можуть означати, що діти здатні керувати своєю увагою в умовах відволікання, хоча це може бути трохи важче. Відповіді «дуже важко повернути увагу до завдання» — 13% або «не можу повернути увагу до завдання, потрібно допомогти» — 7%. Ці відповіді можуть свідчити про те, що діти мають обмежену здатність до самоконтролю і можуть потребувати додаткової підтримки та направлення, щоб повернути увагу до завдань після відволікання.

Далі ми вирішили дізнатися чи знають діти навіщо виконують те чи інше завдання.(Рис. 2.7.)

15 відповідей

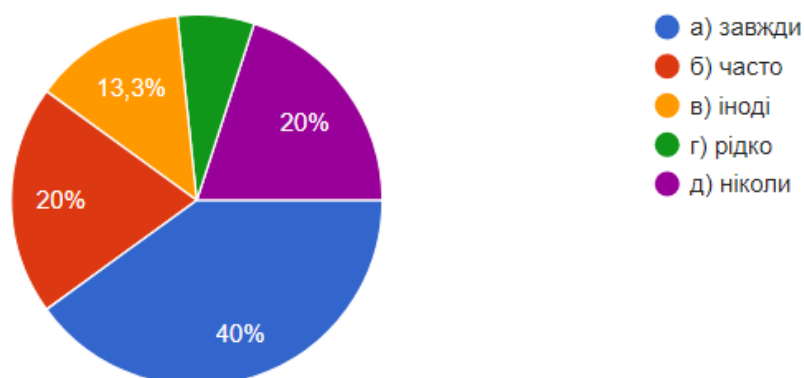

Рис. 2.7. Чи знають учні, навіщо виконують те чи інше завдання

Відповідь «завжди» — 40%. Це може свідчити про те, що діти мають розвинену здатність до самоконтролю і свідомо визначають мету перед початком виконання завдання. Відповідь «часто» — 20%. Ці відповіді можуть означати, що діти часто визначають мету перед виконанням завдання, але іноді можуть пропускати цей крок. Відповіді «іноді» — 13%, «рідко» — 7% або «ніколи» — 20%. Ці відповіді можуть свідчити про те, що діти мають обмежену здатність до самоконтролю і не завжди свідомо визначають мету перед початком виконання завдання. Вони можуть потребувати додаткової підтримки та навчання, щоб розвинути цю навичку.

Далі ми вирішили дізнатися чи звертають молодші школярі увагу на свої почуття і емоції під час навчання.(Рис. 2.8.)

15 відповідей

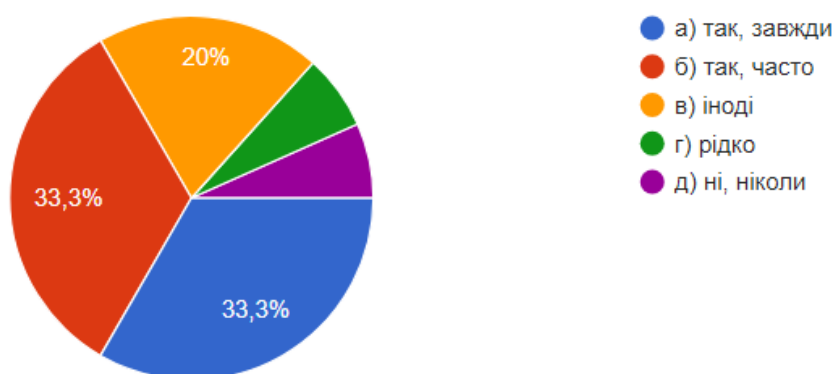

Рис. 2.8. Чи звертають учні увагу на свої почуття та емоції

Відповіді «так, завжди» — 33% або «так, часто» — 33%. Це може вказувати на те, що діти уважно стежать за своїми почуттями і емоціями під час навчання. Вони можуть бути свідомі того, як їх емоційний стан впливає на їх здатність до навчання і можуть звертати увагу на це. Відповіді «іноді» — 20%, «рідко» — 7% або «ні, ніколи» — 6%. Це може вказувати на те, що діти не завжди звертають увагу на свої почуття і емоції під час навчання. Вони можуть бути менш усвідомленими щодо того, як їх емоційний стан впливає на навчальний процес.

Далі вирішили задати декілька питань, відповідь на які діти повинні були написати самостійно, але вони не були обов'язковими до відповіді. Спочатку ми хотіли дізнатись, які причини молодші школярі вважають головними, коли не можуть зосередитись на навчанні. Розглянемо:

- Коли інші діти розмовляють
- Мені важко робити завдання
- Я відчуваю стрес, коли не розумію матеріал
- Часто хочу спати, бо рано встав
- Я дуже втомлений, коли дуже рано встаю
- Мені не подобається тема
- Мені важко зосередитися, коли я голодний
- Часто думаю про щось інше, а не про завдання
- Сусід за партою відволікає
- Відволікають
- Питання інших
- Відволікаюсь
- Коли інші кричать
- Коли інші кричать, задають питання не по темі
- Дуже великий шум у класі

Останнє запитання анкети — Які поради Ви дали б іншим учням, щоб допомогти їм зберегти увагу під час навчання? З відповіддю на це питання,

дітям допомагав вчитель, пояснював та нагадував, що самі діти роблять для збереження своєї уваги на уроці. Проаналізуємо.

- Сидіть рівно, слухайте вчителя, коли вона пояснює задачу.
- Якщо ти втомився, встань і зроби якісь вправи.
- Приберіть зі столу всі зайві речі, щоб вони не заважали .
- Слухайте вчителя.
- Робити завдання зразу, а не потім.
- Спробуйте знайти щось цікаве в кожному завданні, тоді вам буде легше його виконувати.
- Лягайте спати раніше, щоб на уроках не хотілося спати.
- Запитайте вчителя або друзів, вони допоможуть.
- Не робіть швидко, треба уважно.
- Відпочивати.
- Не відволікатися на іграшки чи розмови.

Проаналізуємо результати анкетування у вигляді діаграми у відсотковому співвідношенні.(Рис. 2.9.)

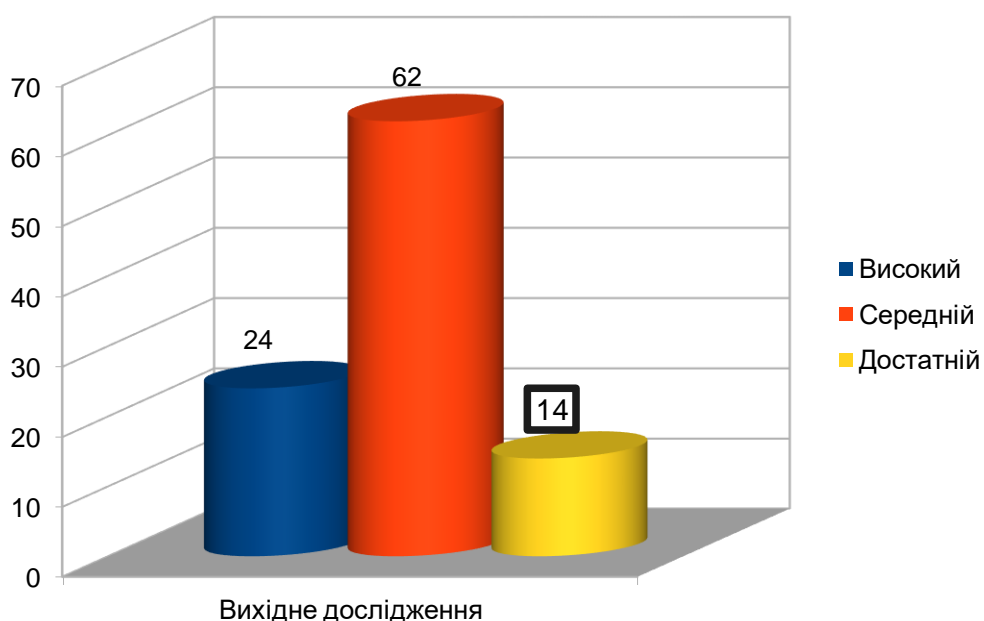

Рис. 2.9. Сформованість навичок самоконтролю у молодших школярів

На основі оцінки навички самоконтролю було визначено, що у дітей переважає середній рівень розвитку цієї навички — 62%, високий рівень — 24%, достатній рівень — 14%.

Це означає, що молодші школярі загалом здатні контролювати свої емоції та поведінку, хоча інколи потребують додаткових нагадувань або підтримки від дорослих. Вони можуть концентруватися на виконанні завдань, але часто відволікаються і потребують допомоги для повернення до роботи. Під час виконання завдань молодші школярі здебільшого дотримуються правил, однак для подолання труднощів їм необхідна підтримка вчителя.

Такий рівень самоконтролю є типовим для молодшого шкільного віку і свідчить про те, що діти вже володіють базовими навичками емоційної регуляції та контролю поведінки, однак потребують подальшого розвитку цих навичок для досягнення вищого рівня самостійності та відповідальності.

Після проведення методичних рекомендацій ми повторно провели дослідження і отримали нові показники. Пропонуємо розглянути фрагмент уроку математики з впровадженням методичних рекомендацій.

2. Контроль, корекція та закріплення знань, умінь і навичок учнів.

2.1. Каліграфічна хвилинка.

Запишіть вирази та знайдіть їхнє значення:

- Добуток чисел 8 і 3 зменште в 6 разів.
- Різницю чисел 75 і 19 зменште у 8 разів.
- Добуток чисел 7 і 9 збільште на 7.
- Суму чисел 18 і 14 зменште в 4 рази.
- Частку чисел 32 і 8 збільште на 9.

- Назвіть найменше число.

- Назвіть найбільше число.

- Чи є серед відповідей круглі числа?

- Давайте пригадаємо, що таке круглі числа та наведемо декілька прикладів.

Після того як всі виконають розв'язання, кожен перевіряє сам себе та обмінюємось зошитами і вашу роботу перевірить учень, що сидить від вас праворуч.

На цьому етапі уроку ми формуємо навички самоконтролю учнів за допомогою наступних стратегій:

- *Формування самоконтролю через концентрацію:* коли учні записують числа та аналізують їх властивості, вони мають зосередитися на точності написання та слідкувати за своїми діями. Це вимагає самоконтролю для виконання завдань і самоперевірки.

- *Уміння фокусувати увагу:* при визначенні найменшого та найбільшого числа молодші школярі вчаться зосереджувати увагу на ключових деталях, контролюючи своє мислення, щоб отримати правильні відповіді.

2.2. Усні обчислення

- Давайте пограємо в *гру «Програміст»*.

- Розшифруйте анаграму **диприкла - приклад**

- Запишіть відповіді в порядку зростання і букви, що відповідають їм.

- Прочитайте слово

$$8 - X \qquad 24 : 24 =$$

$$3 - C \qquad 24 : 3 =$$

$$1 - Y \qquad 24 : 6 =$$

$$4 - P \qquad 24 : 4 =$$

$$6 - I \qquad 24 : 8 =$$

- Гарний настрій – запорука успіху. Тому зараз ми з вами налаштувалися на успіх.

Коли використовуємо усні обчислення на уроці математики, ми використовуємо такі стратегії для формування навичок самоконтролю у молодших школярів:

- *Розвиток самоконтролю через усні обчислення:* при виконанні обчислень учні контролюють послідовність своїх дій і зберігають у пам'яті проміжні результати.

- *Самоперевірка та корекція:* гра з анаграмами та завдання на впорядкування відповідей за величиною формують здатність до самокорекції. Учні мають перевіряти послідовність обчислень та контролювати точність своїх записів, перш ніж прочитати отримане слово.

- *Формування позитивного емоційного налаштування:* установка на гарний настрій дітей налаштовується на самостійне виконання завдань і не боятися помилок. Це додатково допомагає формувати емоційну стійкість і здатність до контролю емоцій під час навчання.

2.3 Інтелектуальна розминка («Мозковий штурм»)

- Як називаються числа при множенні? (*множник, множник, добуток*)

- Як називаються числа при діленні? (*ділене, дільник, частка*)

- Яка дія протилежна множенню? (*ділення*)

- Як знайти невідомий множник? (*добуток поділити на відомий множник*)

- З одного прикладу на множення можна скласти... (*2 приклади на ділення*).

- Якщо добуток поділити на перший множник, то в результаті одержимо... (*другий множник*).

- Якщо добуток поділити на другий множник, то в результаті одержимо... (*перший множник*).

- При множенні 1 на будь – яке число , отримуємо -... (*теж саме число*).

- При множенні 0 на будь – яке число отримуємо... (*0*)

- При множенні будь якого числа на 10, отримаємо - (*теж число з додаванням в кінці 0*)

Вправа «Мозковий штурм» є найкращим способом у формуванні самоконтролю учнів другого класу, так як включає в себе:

– *Контроль знань через активізацію пам'яті:* питання на знання термінології (множник, добуток, ділення тощо) вимагають від учнів швидкого відтворення інформації, що розвиває навички контролю за власними знаннями. Вони мають слідкувати за правильністю відповідей і коригувати їх у разі необхідності.

– *Розвиток навичок логічного самоконтролю:* запитання про протилежні дії (наприклад, множення – ділення) дають змогу дітям логічно перевіряти свої знання та оцінювати правильність висновків. Це також формує здатність самостійно усвідомлювати хід своїх думок, структурувати їх і знаходити помилки.

– *Формування відповідальності за результат:* коли учні відповідають на питання про взаємозв'язки між діями (наприклад, що з одного прикладу на множення можна скласти два приклади на ділення), вони закріплюють правила і розвивають відповідальність за виконання дій та їх результати.

Весь конспект уроку можна переглянути в Додатку Б.

Під час уроків математики також обов'язково застосовувались релаксаційні паузи, що допомагали учням швидко відпочити та розслабитись, адже контрольно-оцінювальна діяльність потребує значного зосередження, що напружує та втомлює молодших школярів. Наприклад: «Якщо ти задоволений своєю роботою на уроці вибери смайлик з посмішкою, якщо ні або ти міг би працювати краще – смайлик без посмішки.»(дітям пропонувались наліпки у вигляді смайликів, які виражають різні види емоцій)

Отже, на цих етапах уроку формування самоконтролю досягається завдяки вправам на уважність, самоперевірку, емоційне налаштування, логічне мислення та відповідальність за навчальний результат.

Розглянемо результати повторного дослідження в порівняльній діаграмі.(Рис. 2.10.)

Рис. 2.10. Порівняльна діаграма сформованості навичок самоконтролю на початку та вкінці дослідження

На основі проведеного дослідження можна зробити висновок, що впровадження методичних рекомендацій значно вплинуло на розвиток навичок самоконтролю у молодших школярів. Порівняно з початковими показниками, зросла суттєва кількість учнів з високим рівнем сформованості самоконтролю — 74%. Це вказує на те, що запропоновані рекомендації були ефективними в підтримці розвитку емоційної регуляції, здатності до концентрації та самоконтролю під час навчання.

Завдяки методичним рекомендаціям молодші школярі почали краще розуміти і керуватися власними емоціями, що дало їм можливість уникати імпульсивних реакцій у стресових ситуаціях. Вони навчалися самостійно зосереджуватися на навчальних завданнях, зменшивши потребу в постійних підказках або підтримці від вчителя. Високий рівень самоконтролю забезпечує учням стійкість у навчальному процесі, покращує вдосконалення своїх навчальних результатів та формує важливі навички для життя.

Отже, анкетування показало, що у більшості молодших школярів є базові навички самоконтролю, але вони потребують подальшого розвитку та підтримки. Основні проблеми, з якими стикаються діти, включають труднощі з концентрацією під час втоми та відволікань, а також недостатня саморегуляція емоцій. Важливо впроваджувати стратегії та методики, спрямовані на розвиток цих навичок, зокрема через ігрові методи, регулярні вправи на концентрацію та емоційну регуляцію, а також надання допомоги вчителями та батьками.

2.3 Методичні рекомендації щодо формування навичок самоконтролю у молодших школярів

Формування навичок самоконтролю у молодших школярів є однією з важливих цілей сучасної початкової освіти. Самоконтроль охоплює здатність учнів організувати і регулювати свою навчальну діяльність, ставити перед собою завдання, контролювати їх виконання та оцінювати результати. Ці навички не лише сприяють успішному навчанню, але й є необхідними для розвитку особистості, самостійності та відповідальності.

Молодший шкільний вік є критичним періодом для формування цих навичок, оскільки діти активно розвиваються як інтелектуально, так і емоційно. Важливо, щоб саме у цей період вони набули основних навичок самоконтролю, які згодом стануть базою для їх подальшого навчання та життя.

Методичні рекомендації мають на меті допомогти вчителям початкових класів ефективно впроваджувати стратегії і методи, спрямовані на розвиток самоконтролю у дітей. Вони включають у себе як теоретичні аспекти, так і практичні поради та вправи, що можуть бути інтегровані в повсякденну навчальну діяльність.

У рекомендаціях розглядаються основні підходи до формування навичок самоконтролю, зокрема розвиток навичок планування, самоперевірки, рефлексії та саморегуляції емоцій. Також висвітлюються питання, пов'язані з мотивацією учнів та створенням сприятливого навчального середовища, яке стимулює розвиток самоконтролю.

Ці методичні рекомендації базуються на сучасних дослідженнях в галузі педагогіки та психології, а також на практичному досвіді роботи вчителів початкових класів. Вони призначені для використання як під час уроків, так і в позакласній роботі з дітьми.

Планування та організація навчальної діяльності в початкових класах є ключовими елементами формування навичок самоконтролю у молодших школярів. Цей процес передбачає встановлення конкретних навчальних цілей, складання планів дій для досягнення цих цілей, ефективне управління часом та створення сприятливого навчального середовища. Важливо, щоб учні навчалися встановлювати мету перед кожним уроком чи завданням, розробляти плани на день чи тиждень, використовувати таймери для розподілу часу та встановлення термінових завдань. Також важливо створювати комфортне та організоване навчальне середовище, що сприяє концентрації та продуктивності. Залучення учнів до планування та організації їхньої навчальної діяльності сприяє їхньому особистісному розвитку та формуванню навичок самоконтролю [40, с. 50].

Планування та організація навчальної діяльності:

- Залучайте учнів до процесу постановки навчальних цілей та складання планів на день або тиждень.
- Навчіть дітей ставити конкретні та досяжні завдання, розподіляти час для їх виконання.
- Розвивайте навички планування завдань в зошитах, створюйте планери або розклади на дошці.

Самоперевірка та аналіз роботи — це важливі елементи навчання, які сприяють розвитку самоконтролю та вдосконаленню навичок учнів. Цей процес включає в себе ряд кроків, таких як розвиток навичок самоперевірки, формулювання критеріїв оцінювання, проведення самоаналізу, стимулювання самокорекції, використання зразків та прикладів, а також залучення до партнерської та групової роботи. Учні вчаться активно перевіряти свою роботу, визначати помилки та шляхи їх виправлення, що сприяє покращенню їхнього навчального процесу та саморозвитку. Цей підхід сприяє формуванню в учнів відповідального ставлення до власного навчання та розвиває навички критичного мислення.

Самоперевірка та аналіз роботи:

- Впроваджуйте практику самооцінки робіт учнями, допомагайте їм розуміти, що таке правильне та якісне виконання завдання.
- Навчіть дітей ставити перед собою питання: «Чи виконав я завдання правильно?», «Як я можу покращити свою роботу?».
- Сприяйте формуванню навичок самокорекції, використовуйте підказки та алгоритми для виявлення помилок.

Розвиток навичок саморегуляції емоцій у дітей — важлива складова їхнього особистісного розвитку. Цей процес передбачає усвідомлення власних емоцій, їх впливу на поведінку та вчення, а також навчання стратегіям ефективної саморегуляції. Діти навчаються розрізняти та називати свої почуття, розуміти їхні наслідки та вчаться вибирати ефективні способи керування емоціями. Цей процес включає в себе використання різних стратегій, таких як глибоке дихання, позитивне мислення та фізична активність. Важливо також підтримувати дітей у рефлексії над їхніми емоціями, сприяти усвідомленню позитивних та негативних наслідків їх виразу та керування. Через тренування навичок у реальних ситуаціях та підтримку з боку вчителів та батьків, діти можуть зростати здатними

ефективно керувати своїми емоціями, що сприяє їхньому успіху та щасливому життю [60, с. 93].

Розвиток навичок саморегуляції емоцій:

- Підкреслюйте важливість розуміння та управління власними емоціями під час навчання та взаємодії з оточуючими.
- Застосовуйте техніки релаксації та дихальні вправи для заспокоєння у дітей під час стресових ситуацій.
- Навчайте дітей впізнавати свої емоції, надавати їм назву та виявляти стратегії для їх ефективного управління.

Розглянемо декілька конкретних завдань для тренування навичок самоконтролю учнів на уроках математики:

1. **Завдання на уважність.** Розв'яжіть математичну задачу, а потім уважно перевірте своє рішення на предмет помилок.
2. **Управління часом.** Дайте собі обмежений час, наприклад, 5 хвилин, на розв'язання простої математичної задачі.
3. **Стратегії розв'язання задач.** Розгляньте складну математичну задачу та складіть план дій для її розв'язання перед тим, як почати працювати над нею.
4. **Самостійна перевірка.** Після розв'язання набору математичних вправ, перевірте свої відповіді самостійно та визначте свій власний бали за кожне завдання.
5. **Групова робота.** Розділіть складну математичну задачу на частини та працюйте над ними разом з друзями або партнерами.
6. **Розв'язання головоломок.** Спробуйте розв'язати математичну головоломку або логічне завдання, ретельно обміркувавши кожний крок вашого розв'язку.
7. **Використання додаткових ресурсів.** Використовуйте довідкові матеріали, такі як таблиці або формули, для самостійного розв'язання складних математичних завдань.

Створення стимулюючого навчального середовища є ключовим для розвитку успішних та самостійних учнів. Важливо забезпечити позитивний класний клімат, де кожен учень відчуває підтримку та можливість самовираження. Це включає взаємоповагу та підтримку серед учнів, відкритість і безпеку для вільного висловлювання думок та почуттів, а також індивідуальний підхід, що враховує особливості кожного учня. Додаткові вправи, які допоможуть дітям розслабитись та почувати себе комфортно під час перебування в школі можна переглянути в Додатку В. Їх можна використовувати як додаткові вправи для розвантаження безпосередньо на уроці математики, або як окремий вид діяльності молодших школярів.

Використання мотиваційних методів, таких як похвала, визнання успіхів та нагороди, стимулює бажання досягати результатів. Регулярне визнання та похвала успіхів учнів, використання систем винагород, змагань та ігор підвищують інтерес і залучення до навчання [60, с. 93].

Розвиток у дітей почуття власної відповідальності за свої дії та результати є ще одним важливим аспектом. Учні повинні брати активну участь у власному навчанні, мати можливість вибору завдань та проєктів, навчатися самооцінюванню своєї роботи та розумінню важливості відповідальності за свої дії. Це допомагає їм усвідомлювати, як їхні зусилля впливають на їхні успіхи, і сприяє розвитку самостійності та впевненості в своїх силах.

Застосування індивідуального підходу в навчанні допомагає створити умови, в яких кожен учень може досягти свого максимального потенціалу. Це сприяє розвитку навичок самоконтролю, самостійності та ініціативи, що є ключовими для успішного навчання та особистісного зростання[14].

– **Диференційоване навчання.** Підготуйте матеріали та завдання, які враховують різні рівні підготовки та здібностей учнів. Запропонуйте варіативні завдання, які дозволяють кожному учню працювати в своєму темпі та на своєму рівні складності.

– **Індивідуальні плани навчання.** Розробляйте індивідуальні плани навчання для учнів, які потребують особливих умов для досягнення успіху. Це можуть бути спеціальні завдання, адаптовані до їхніх потреб і можливостей.

– **Різні стилі навчання.** Використовуйте різноманітні методи навчання, що враховують різні стилі сприйняття інформації учнями (візуальний, аудіальний, кінетичний). Це допоможе кожному учню знайти найбільш ефективний спосіб засвоєння матеріалу.

Необхідно надавати додаткову підтримку та допомогу тим учням, які потребують більшої уваги та підтримки у розвитку навичок самоконтролю.

– **Індивідуальні консультації.** Проводьте індивідуальні заняття або консультації для учнів, які потребують додаткової допомоги. Підтримуйте їх у розвитку навичок самоконтролю через персональні бесіди та вправи.

– **Наставництво.** Призначте більш досвідчених учнів або дорослих (наприклад, студентів-практикантів або можливо домовитись із учнями старших класів) як наставників для тих, хто потребує додаткової підтримки. Це сприятиме створенню додаткових можливостей для індивідуальної допомоги.

– **Зворотній зв'язок.** Надавайте конструктивний зворотній зв'язок, що допоможе учням усвідомлювати свої сильні та слабкі сторони, а також шляхи для покращення. Позитивна підтримка мотивує учнів до подальшого розвитку.

Потрібно стимулювати учнів до самостійності та ініціативи, сприяйте їх самовдосконаленню через систематичну практику та саморефлексію [44, с. 5].

– **Самостійна робота.** Включайте в уроки математики завдання, які вимагають від учнів самостійного виконання та прийняття рішень. Це можуть бути проекти, дослідження, творчі завдання тощо.

– **Рефлексія.** Заохочуйте учнів до саморефлексії після виконання завдань. Запропонуйте їм оцінювати свої досягнення, аналізувати помилки та визначати шляхи для покращення. Ведіть рефлексивні щоденники або журнали, де учні можуть записувати свої думки та почуття щодо процесу навчання(Див. Додаток Г).

– **Навички планування.** Навчіть учнів планувати свої завдання та організувати свій час. Запропонуйте використовувати щоденники, розклади та інші інструменти для управління часом та задачами. Це сприятиме розвитку самостійності та відповідальності.

Отже, методичні рекомендації щодо формування навичок самоконтролю у молодших школярів є важливим інструментом для педагогів, спрямованим на розвиток відповідальності, самостійності та критичного мислення. Формування навичок самоконтролю в молодшому шкільному віці закладає основу для успішного навчання та подальшого особистісного зростання.

Систематичне впровадження методичних рекомендацій щодо формування навичок самоконтролю у молодших школярів сприяє створенню умов для їх успішного навчання, розвитку особистісних якостей та підготовки до подальших життєвих викликів. Це є важливим кроком до забезпечення гармонійного розвитку кожної дитини та підвищення якості освіти в цілому.

Висновки до розділу 2

Розділ 2 присвячений вивченню педагогічних умов формування самоконтролю на уроках математики у дітей молодшого шкільного віку. У розділі розглянуто шляхи формування навичок самоконтролю, проведено експериментальне дослідження з визначення ефективних педагогічних умов та розроблено методичні рекомендації.

Розглянуто основні шляхи та методи, які сприяють розвитку навичок самоконтролю у молодших школярів. Було встановлено, що сприятливе емоційне середовище, систематичне використання вправ на самоперевірку, розвиток навичок планування та аналізу власних дій, а також впровадження рефлексивних практик є ключовими факторами у формуванні самоконтролю. Важливу роль відіграють також диференційований підхід та індивідуалізація навчання. Дослідження показало, що більшість молодших школярів мають базові навички самоконтролю, але потребують додаткової підтримки.

Наведено методичні рекомендації для вчителів щодо формування навичок самоконтролю у молодших школярів. Рекомендації включають:

- створення позитивного класного клімату;
- врахування індивідуальних особливостей учнів;
- використання різноманітних методів мотивації;
- організацію самостійної роботи та саморефлексії;
- розвиток навичок емоційної саморегуляції.

Запропоновані методи та підходи спрямовані на всебічний розвиток учнів та підвищення їхньої самостійності і відповідальності.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Результати нашого дослідження дають змогу зробити наступні висновки:

1. Формування навичок самоконтролю у молодших школярів є важливим аспектом їхнього психологічного та педагогічного розвитку. Проблема формування самоконтролю у психолого-педагогічній літературі виявляється як складна та багатогранна тема. Психологи та педагоги детально досліджують цю проблему, звертаючи увагу на різноманітні аспекти, такі як психологічні механізми, педагогічні підходи та методи, індивідуальні особливості дітей тощо.

Самоконтроль учня початкової школи виявляється в його здатності передбачати, виявляти та виправляти помилки, які виникають у процесі виконання різних видів діяльності. У психолого-педагогічній літературі виділяються кілька основних аспектів формування навичок самоконтролю: когнітивний розвиток, емоційна регуляція та мотивація. Когнітивний розвиток, що включає розвиток мислення, пам'яті та уваги, є основою для формування навичок самоконтролю. Здатність керувати своїми емоціями є важливим елементом самоконтролю, тому необхідно розвивати у дітей навички емоційної саморегуляції, які допомагають знижувати тривожність і підвищувати стійкість до стресів. Формування самоконтролю тісно пов'язане з мотиваційними чинниками, тому важливо розвивати внутрішню мотивацію дітей до навчання, що сприятиме підвищенню рівня самоконтролю.

У педагогічній літературі виділяються кілька ключових підходів до розвитку самоконтролю у молодших школярів. Врахування індивідуальних особливостей кожного учня, надання додаткової підтримки та використання різноманітних методів навчання сприяють ефективному розвитку

самоконтролю. Диференційований підхід дозволяє створювати умови, які відповідають рівню підготовки та інтересам учнів.

2. Аналіз літератури дозволяє виокремити основні види самоконтролю та стадії його формування, що є важливими для розуміння і ефективного педагогічного впливу на розвиток цих навичок у дітей.

У психолого-педагогічній літературі виділяються кілька видів самоконтролю, які є важливими для розвитку у молодших школярів: когнітивний самоконтроль, емоційний самоконтроль, мотиваційний самоконтроль. Когнітивний самоконтроль пов'язаний зі здатністю дитини контролювати свої думки, увагу і пам'ять, планувати, моніторити та оцінювати свої дії і результати навчання. Емоційний самоконтроль полягає у здатності дитини контролювати свої емоції і настрої, що допомагає знижувати тривожність і підвищувати здатність зосереджуватися на навчанні. Мотиваційний самоконтроль включає вміння дитини регулювати свою мотивацію і бажання досягати поставлених цілей, важливо розвивати у дітей внутрішню мотивацію до навчання і самовдосконалення. Поведінковий самоконтроль пов'язаний з регуляцією поведінки дитини, яка вчиться контролювати свої дії, дотримуватися правил і норм, а також коригувати свою поведінку відповідно до вимог ситуації.

Формування самоконтролю у дітей молодшого шкільного віку проходить через кілька стадій. На стадії зовнішнього контролю діти потребують постійного контролю з боку дорослих, які задають правила, слідкують за їх дотриманням і допомагають дітям усвідомлювати необхідність контролю за своїми діями. На стадії спільного контролю діти починають брати участь у процесі контролю разом з дорослими, співпрацюючи, обговорюючи свої дії і отримуючи зворотний зв'язок, що сприяє розвитку навичок самостереження і самооцінки. На стадії самоконтролю діти вже можуть самостійно контролювати свої дії, емоції та поведінку, планувати свою діяльність, ставити цілі і оцінювати результати

своєї роботи, при цьому важливо підтримувати і розвивати їхню самостійність у прийнятті рішень. На стадії усвідомленого самоконтролю самоконтроль стає усвідомленим і автоматизованим, діти здатні критично оцінювати свої дії, вносити корективи і самостійно регулювати свою діяльність відповідно до поставлених цілей.

3. Формування самоконтролю у молодших школярів є багатограним процесом, що базується на їхніх психологічних особливостях, які є ключовими для розвитку та успішного навчання. У цьому віці діти поступово вчаться контролювати свої дії, емоції та увагу, що є важливими навичками для подальшого життя.

Когнітивний розвиток, емоційна регуляція, соціальна взаємодія та мотивація є ключовими аспектами, що впливають на цей процес. Розвиток навичок самоконтролю вимагає комплексного підходу, який включає створення сприятливих умов для навчання, використання різноманітних методів і технік, а також активну підтримку з боку дорослих.

Починаючи з перших років навчання, діти опановують основні навички самоконтролю, такі як здатність керувати своїми діями, виявляти волюві зусилля та вирішувати проблеми. Психологічні особливості формування самоконтролю у молодших школярів також включають розуміння їхніх індивідуальних потреб, мотивацій та емоцій. Дорослі повинні враховувати ці особливості під час виховання та навчання дітей, створюючи сприятливу атмосферу для їхнього розвитку.

Розуміння психологічних особливостей молодших школярів дозволяє ефективно впливати на формування навичок самоконтролю, що є важливим для їх успішного навчання та особистісного розвитку.

4. Шляхи розвитку навичок самоконтролю включають в себе різноманітні стратегії та методи, спрямовані на когнітивний, емоційний, соціальний та мотиваційний аспекти особистості дитини. Аналіз літератури та педагогічного досвіду дозволяє виділити декілька ключових шляхів.

Передумовою для успішного формування самоконтролю є створення сприятливого навчального середовища. Важливо, щоб клас був організованим та дисциплінованим, але в той же час підтримував позитивний клімат, що сприяє відчуттю комфорту та безпеки. Навчальні матеріали повинні бути доступними та цікавими для дітей, а завдання – різноманітними та стимулюючими. Вчителі повинні стимулювати розвиток у дітей логічного мислення, планування та моніторингу своїх дій. Це можна досягти за допомогою різноманітних навчальних завдань, які вимагають аналізу, самостійності та вміння контролювати свою увагу.

Анкетування виявило, що більшість молодших школярів мають базові навички самоконтролю, але потребують додаткової підтримки. Діти регулярно перевіряють свої домашні завдання, хоча деяким не вистачає цієї звички. Більшість учнів намагаються аналізувати свої помилки, самостійно або з допомогою вчителів і батьків, але є й ті, хто їх ігнорує.

Самооцінка здатності до самоконтролю серед молодших школярів варіюється від високої до низької. Втома і відволікання впливають на концентрацію багатьох учнів, а повернення до завдання після відволікання є складним для значної частини. Більшість дітей іноді визначають мету перед початком завдання, що є важливим для самоконтролю.

Діти потребують розвитку навичок емоційної саморегуляції, оскільки багато хто має труднощі в цій сфері. Увага на свої почуття і емоції під час навчання також є важливою, але не всі діти звертають на це увагу. Загалом, необхідно впроваджувати стратегії для розвитку навичок самоконтролю, концентрації та емоційної регуляції у дітей через ігрові методи, регулярні вправи та підтримку вчителів і батьків.

5. Наведені нами методичні рекомендації щодо формування навичок самоконтролю у молодших школярів є важливим інструментом для педагогів, спрямованим на розвиток у дітей відповідальності, самостійності та критичного мислення. Формування навичок самоконтролю в молодшому

шкільному віці закладає основу для успішного навчання та подальшого особистісного зростання.

Для досягнення цієї мети необхідно створювати стимулююче навчальне середовище, яке включає позитивний класний клімат, мотиваційні методи та розвиток почуття відповідальності. Позитивний класний клімат забезпечує атмосферу взаємоповаги та підтримки, де учні можуть вільно висловлювати свої думки і почуття. Використання мотиваційних методів, таких як похвала, визнання успіхів і нагороди, стимулює учнів до активної участі в навчальному процесі.

Індивідуальний підхід є ключовим аспектом у формуванні навичок самоконтролю. Врахування індивідуальних особливостей кожного учня, надання додаткової підтримки тим, хто її потребує, та стимулювання самостійності і ініціативи допомагають створити умови для успішного навчання кожного учня. Використання диференційованого навчання, індивідуальних планів, різних стилів навчання та регулярний зворотний зв'язок сприяють розвитку у дітей навичок самоконтролю.

Практичні завдання на уроках математики, такі як вправи на уважність, управління часом, самостійна перевірка, групова робота та розв'язання головоломок, допомагають учням тренувати навички самоконтролю в реальних навчальних ситуаціях. Завдяки цим завданням учні вчаться контролювати свої дії, аналізувати результати своєї роботи та робити висновки для подальшого покращення. Розвиток навичок саморегуляції емоцій також є важливою складовою формування самоконтролю. Усвідомлення та керування своїми емоціями допомагає учням справлятися зі стресом, підвищувати свою мотивацію та ефективність навчання. Навчання стратегій саморегуляції, таких як глибоке дихання, позитивне мислення та рефлексія, сприяє емоційному розвитку учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. Київ : Либідь, 2003. Кн.1. : Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. 2003. 280 с.
2. Бех І.Д. Виховання підростаючої особистості на засадах нової методології. *Позашкільна освіта та виховання*. 2007. № 4. С. 5-20.
3. Бібік Н.М. Нова українська школа: порадник для вчителя. Київ:Літера ЛТД.2018. 160с
4. Большакова А.М. Психологія особистісної реалізованості суб'єкта життєвого шляху: монографія. Запоріжжя: КПУ, 2011. 312 с.
5. Бондарчук О.В. Організація індивідуальної роботи на уроках початкової школи. Методичні рекомендації. Дніпро: Видавництво «Гельветика». 2018
6. Бондаренко В.І. Роль самостійної роботи в навчальному процесі початкової школи. *Педагогічний аспект*. 2016. №4, С.55-65.
7. Боришевський М. Виховання самоконтролю в учнів початкових класів Київ, 2000. С. 19–140.
8. Буряк В. Самостійна робота як вид навчальної діяльності школяра. *Рідна школа*. 2011. №9. С. 49-52
9. Бутенко В., Васько О., Колишкіна А., Колишкін О. Проблема формування умінь самоконтролю молодших школярів в теорії і сучасній освітній практиці. URL: https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/9491/1/Vasko_ta_in_Statya.pdf
10. Варій М. Й. Загальна психологія: Навчальний посібник (2-ге видан., випр. і доп) .Київ: «Центр учбової літератури», 2007. 968 с
Волкова Н.П. Педагогіка: навч. посіб. Київ:»Академвидав», 2007. 616 с.

11. Волинська Л.В., Скрипченко О.В., Огороднійчук З.В. та ін. Загальна психологія: підручник. Київ: Либідь, 2005. С. 244 – 261, 263 – 265
12. Воронка М. Мотивація навчальної діяльності як засіб підвищення якості знань учнів. *Початкова школа*. 2008. № 4. С. 21-24; № 5. С. 28-31.
13. Воронова Н. Мотивація як фактор успіху навчальної діяльності молодших школярів. *Початкова школа*. № 3. 2007. С.5-6.
14. Герасименко Н. Індивідуалізація навчання на уроках початкової школи. Методичні рекомендації. Київ: Видавництво «Наш час». 2016
15. Глазова В. Формування контрольних-оцінних умінь у молодших школярів: дис. кандата пед. наук : 13. 00. 09. Слов'янськ, 2012. 200 с
16. Державний стандарт початкової освіти. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України 21 лютого 2018 р. № 87 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р. № 688). URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#T>
17. Дубініна К. Психологічні особливості розвитку школяра. Вісник Інституту розвитку дитини : зб. наук. праць; ред. В. П. Андрущенко. № 6. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. С. 174–180.
18. Дубравська Н., Концевич М. Формування компетентностей самоконтролю та самооцінки молодших школярів. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/20664/1/>
19. Дуткевич Т. Дитяча психологія. Навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 424 с. С.348-368
20. Закон України “Про освіту”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
21. Іванова О. А., Петренко І. Б. Психологічні аспекти розвитку самоконтролю учнів початкової школи. Харків: Видавництво «Основа», 2016
22. Кирилова Т. І. Психолого-педагогічні аспекти формування навичок самоконтролю у молодших школярів. Педагогічні науки: зб. наук.

праць Кам'янець-Подільського держ. ун-ту імені Івана Огієнка. 2011. №18. С.53-57.

23. Коваленко О. В., Мельник І. Г. Формування навичок самоконтролю учнів молодшого шкільного віку в процесі навчання. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2018

24. Кодлюк Я. П. Суб'єктність молодшого школяра в навчальній діяльності. *Початкова школа*. 2013. №1. С. 6–9.

25. Концепція «Нова українська школа». Інформаційний збірник МОН України. 2016. URL: <http://mon.gov.ua>.

26. Короткова О. В., та О. М. Пироженко. Особливості впливу психологічних факторів на формування навичок самоконтролю у молодших школярів. Наукові записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. *Педагогіка і психологія*. 2012. №25. С.92-97.

27. Котикова О. М. Індивідуалізація навчання. Енциклопедія освіти / АПН України ; голов. ред. В. Г. Кремень ; [заст. голов. ред.: О. Я. Савченко, В. П. Андрущенко ; відп. наук. секр. С. О. Сисоєва]. Київ : Юрінком Інтер, 2008. С. 332.

28. Кравчук Л. Розвиток пізнавальної активності школярів. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/2421/1/Kravchuk_L_3.pdf

29. Легін В. Самоконтроль у навчальній діяльності молодших школярів. С.86-96. URL: https://nv-kogpi.ucoz.ua/vupysk8/Lehin_V..pdf

30. Лозниця В.С. Психологія і педагогіка: Основні положення. Київ: 2009. С. 78- 97.

31. Люблінська Г. О. Дитяча психологія. Київ: Вища школа, 2014. С. 279-297.

32. Максименко С.Д. Загальна психологія: Навчальний посібник. Київ: «Центр навчальної літератури», 2004. С. 125 – 140.

33. Настільна книга педагога. Посібник для тих, хто хоче бути вчителем- майстром / Упорядники: Андрєєва В. М., Григора В. В. Харків: Вид. група «Основа»: «Тріада +», 2007. 352 с.
34. Основи психології: Підручник. За заг. ред. О. В. Киричука, В. А. Роменця. К.: Либідь, 2002. 632 с.
35. Павелків Р. В. Дитяча психологія : навч. посіб. для самот. роботи студ. / Р. В. Павелків, О. П. Цигипало. Київ : Академвидав, 2010. С. 283-292, 293-301.
36. Парфілова С. Особливості формування пізнавальної мотивації учнів початкової школи // Наукові записки ТНПУ ім. В.Гнатюка. Сер. Педагогіка / Редкол.: М.Вашуленко, А.Вихрущ, Л.Вознюк, В.Кравець, В.Мадзігон, В.Терещук, М.Фіцула та ін. Тернопіль : ТНПУ, 2006. №3. С. 88-90.
37. Педагогічна енциклопедія Індивідуальна робота з учнями. 2021. URL: <https://ped.com.ua/102616/individulna-robot-a-z-uchnyami>
38. Петрова Л. С. Формування навичок самоконтролю молодших школярів: психолого-педагогічні аспекти. Наукові записки Кіровоградського національного педагогічного університету ім. Володимира Винниченка. 2008. С. 113-116.
39. Петровська І. О. Психолого-педагогічні аспекти розвитку самосвідомості молодших школярів. *Педагогіка та психологія*, 2018. №1, С.92-101.
40. Подмазін С. Психологія особистісно-орієнтованого навчання. Сучасні шкільні технології Ч 1 / Упоряд. І. Рожнятовська, В. Зоц. Київ: Ред. загальнопед. газ., 2004. С.50-63.
41. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук. метод. посібн. Київ: Видавництво А.С.К., 2003. 192 с.

42. Психологія: підручник За ред. Ю. Л. Трофімова. Київ: Либідь, 2001. 560 с.
43. Русинка І. І. Психологія: навчальний посібник. Київ: Знання, 2007. 367 с.
44. Савченко О. Я. Виховання розумової особистості, яка вміє вчитися. *Початкова школа*. 2007. №8. С. 1–5
45. Савченко О. Дидактика початкової освіти: [підр. для студ. пед. фак.] Київ: Грамота, 2012. 503 с.
46. Савчин М. В. Вікова психологія : навч. посіб. 2-ге вид., стереотип. Київ: Академвидав, 2009. 360 с.
47. Семенова І. М. Організація самостійної навчальної діяльності молодших школярів як засіб формування навичок самоконтролю. *Проблеми сучасної психології*. 2016. С.335-344.
48. Сергеєнкова О.П. Загальна психологія: навч. посіб. Київ: ТОВ «Центр учбової літератури». 2012. 296 с.
49. Скрипченко О.В., Долинська Л.В., Огороднійчук З.В. та ін. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – 3-є вид., випр. і допов. Київ : Каравела, 2012. 400 с
50. Співак Л. М. Діагностика і корекція «Я- концепції» молодших школярів з низьким рівнем навчальних досягнень: навч. посібн. 2-ге вид. Київ : Каравелла, 2011. 224 с.
51. Степанов О.М. Психологічна енциклопедія / Київ: «Академвидав», 2006. 424 с.
52. Стефанишин, І.І. Організація індивідуальної роботи на уроках початкової школи. *Інноваційна педагогіка*. 2016. №3, С. 32-38.
53. Стригун В. Формування самоконтролю і самооцінки в молодших школярів. URL: <https://www.rodyna.in.ua/?p=18680>
54. Сухомлинський В. Сердце віддаю дітям. Т.3. К.: Радянська школа.1977. 590 с.

55. Толмачова І.М. Формування навчальної дії контролю у молодших школярів : автореф. дис. . канд. пед. наук : 13.00.09; Харківський нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. Харків, 2008. 23 с
56. Федієнко В., Волкова Ю. Пам'ять, увага та мислення. Харків : Школа, 2017. 57 с.
57. Фіцула М. Педагогіка: навчальний посібник для студентів вищ. пед. закладів освіти. Київ: Академвидав. 2000.
58. Цигульська Т. Ф. Загальна та прикладна психологія: Навчальний посібник. Київ: Наукова думка, 2000. 192 с.
59. Шапар В. Б. Психологічний тлумачний словник. Харків: Прапор, 2016 640 с.
60. Штанько О. В. Формування навичок самоконтролю учнів на уроках математики в початковій школі. *Педагогічний альманах*. 2013. № 21. С.93-97.

ДОДАТКИ

Додаток А

Авторська анкета

Як часто Ви перевіряєте свою роботу під час виконання домашніх завдань?

- а) завжди
- б) часто
- в) іноді
- г) рідко
- д) ніколи

Як Ви оцінюєте своє виконання домашніх завдань?

- а) завжди перевіряю і аналізую свою роботу
- б) часто перевіряю і аналізую свою роботу
- в) іноді перевіряю і аналізую свою роботу
- г) рідко перевіряю і аналізую свою роботу
- д) не роблю цього

Якщо Ви помічаєте помилку в своїй роботі, що Ви робите?

- а) виправляю її самостійно
- б) питаю вчителя чи батьків про допомогу
- в) забуваю про неї
- г) ігнорую

Як би Ви оцінили свою здатність контролювати себе, свої дії та емоції?

- а) дуже добре
- б) добре
- в) середньо
- г) погано
- д) дуже погано

Чи важко Вам сконцентруватися на виконанні завдань, коли ви відчуваєте втому або відволікання?

- а) так, завжди
- б) так, часто
- в) іноді
- г) рідко
- д) ні, ніколи

Що Ви робите, коли хтось відволікає від виконання завдань?

- а) легко повертаю увагу до навчальної діяльності
- б) трошки важко, але все ж можу сконцентруватися
- в) дуже важко повернути увагу до завдання
- г) не можу повернути увагу до завдання, потрібно допомогти

Чи визначаєте Ви мету перед початком виконання завдання(тобто для чого робити це завдання)?

- а) завжди
- б) часто
- в) іноді
- г) рідко
- д) ніколи

Чи звертаєте Ви увагу на свої почуття і емоції під час навчання?

- а) так, завжди
- б) так, часто
- в) іноді
- г) рідко
- д) ні, ніколи

Які причини Ви вважаєте головними, коли ви не можете зосередитись на навчанні?

Які поради Ви дали б іншим учням, щоб допомогти їм зберегти увагу під час навчання?

Додаток Б

Конспект уроку з математики

Тема : Знаходження значення виразів і розв'язування задач на застосування вивчених таблиць множення та ділення

Мета : закріпити вивчені випадки множення і ділення; ділення на круглі числа; вчитись розв'язувати задачі із цими відношеннями; розвивати логічне мислення; виховувати охайність, увагу, старанність.

Обладнання: підручник з математики Оляницька Л. В., ілюстративний та роздатковий матеріал.

Тип уроку: узагальнення, систематизація знань.

Клас: 3

План уроку

1. Організація класу до уроку.

1.1. Привітання з учнями класу.

1.2. Перевірка готовності робочих місць до уроку.

1.3. Створення ситуації психологічного комфорту та емоційного настрою.

2. Контроль, корекція та закріплення знань, умінь і навичок учнів.

2.1. Каліграфічна хвилинка.

2.2. Усні обчислення

2.3 Інтелектуальна розминка. («Мозковий штурм»)

3. Опрацювання нового матеріалу.

3.1. Створення проблемної ситуації.

3.2. Повторення вивченого матеріалу (робота в групах).

3.3. Визначення теми уроку.

3.4. Первинне закріплення (усна робота з підручником: № 252 с. 46).

Фізкультхвилинка

4. Закріплення і узагальнення знань учнів, формування навичок та вмінь.

4.1. Робота над задачею (№ 256 ст. 46).

4.2 Колективне розв'язування рівностей (№ 254 ст. 46).

4.3 Розв'язання прикладів (самостійна робота)

5. Підсумок уроку.

5.1. Інструктаж до виконання домашнього завдання. (№ 258, 259 ст. 46 та підготуватись до діагностичної роботи)

5.2. Підсумкова бесіда.

5.3. Прощання з учнями.

План-конспект уроку

1. Організація класу до уроку.

1.1. Привітання з учнями класу.

- Доброго дня! Сьогоднішній урок математики з Вами проведу я.
- Зараз сідають дівчатка – ніжність і краса нашого класу. Тепер сідають хлопчики – сила і мужність нашого класу.

Учні вчатьсЯ контролювати свою емоційну реакцію та налаштовувати позитивний робочий настрій. Привітання і розподіл місць (дівчатка – «ніжність і краса», хлопчики – «сила і мужність») стимулюють дітей до усвідомлення своєї ролі в колективі, що допомагає їм формувати вміння регулювати свою поведінку в соціальному середовищі.

1.2. Перевірка готовності робочих місць до уроку.

- На урок Вам потрібний підручник, зошит, ручка та олівець. Все зайве приберіть, будь ласка, з парт.
- Дякую!

1.3 Створення ситуації психологічного комфорту та емоційного настрою.

- Зніміть посмішку зі свого обличчя.
- Киньте її своєму сусідові.
- Спіймайте посмішку.
- Прикрасьте нею своє обличчя.

Я сподіваюся, що наш урок буде: навчальним, цікавим, продуктивним, творчим.

Думати колективно,

Діяти оперативно,

Сперечатись доказово.

Це для всіх обов'язково.

Гра з «обмінною посмішкою» допоможе дітям зняти напруження та налаштуватися на співпрацю. Девіз уроку націлений на формування групової відповідальності, де діти запам'ятовують, що «думати колективно» і «сперечатися доказово» – це важливо для їхнього успіху.

2. Контроль, корекція та закріплення знань, умінь і навичок учнів.

2.1. Каліграфічна хвилинка.

Запишіть вирази та знайдіть їхнє значення:

- Добуток чисел 8 і 3 зменште в 6 разів.
- Різницю чисел 75 і 19 зменште у 8 разів.
- Добуток чисел 7 і 9 збільште на 7.
- Суму чисел 18 і 14 зменште в 4 рази.
- Частку чисел 32 і 8 збільште на 9.

А після того як всі виконають ці завдання, кожен перевіряє сам себе, а потім обмінюємось зошитами і вашу роботу перевірить учень, що сидить від вас праворуч.

2.2. Усні обчислення

- Давайте пограємо в гру «Програміст».
- Розшифруйте анаграму **диприкла - приклад**
- Запишіть відповіді в порядку зростання і букви, що відповідають їм.
- Прочитайте слово

$$8 - X \quad 24 : 24 =$$

$$3 - C \quad 24 : 3 =$$

$$1 - Y \quad 24 : 6 =$$

$$4 - P \quad 24 : 4 =$$

$$6 - I \quad 24 : 8 =$$

- Гарний настрій – запорука успіху. Тому зараз ми з вами налаштувалися на успіх.

2.3 Інтелектуальна розминка. («Мозковий штурм»)

- Як називаються числа при множенні? (*множник, множник, добуток*)

- Як називаються числа при діленні? (*ділене, дільник, частка*)
- Яка дія протилежна множенню? (*ділення*)
- Як знайти невідомий множник? (*добуток поділити на відомий множник*)
- З одного прикладу на множення можна скласти... (*2 приклади на ділення*);
- Якщо добуток поділити на перший множник, то в результаті одержимо... (*другий множник*)
- Якщо добуток поділити на другий множник, то в результаті одержимо... (*перший множник*)
- При множенні 1 на будь – яке число, отримуємо -... (*теж саме число*).
- При множенні 0 на будь – яке число отримуємо... (*0*)
- При множенні будь якого числа на 10, отримаємо -(*теж число з додаванням в кінці 0*)

3. Опрацювання нового матеріалу.

3.1. Створення проблемної ситуації.

- Будь-яку роботу легше виконувати в групі, тому, визначив тему уроку, вам треба розв'язати проблему та пояснити її разом.

Учні розв'язують задачу в групах, де вони вчать розподіляти обов'язки, контролювати себе і групу, аналізувати свої дії для досягнення спільної мети. Це продовжує розвивати навички самооцінки та взаємооцінки, щоб об'єктивно аналізувати власні дії в контексті групової діяльності.

3.2. Вивчення нового матеріалу (робота в групах).

1 група

У сувої було 28 м драпу. З цієї тканини пошили 7 однакових пальт. Скільки тканини використали на кожне пальто?

2 група

У сувої було 28 м драпу. З цієї тканини пошили кілька пальт, використавши на кожне пальто по 4 м драпу. Скільки пошили пальт?

3 група

У швейній майстерні пошили 7 пальт, використавши на кожне по 4 м драпу.
Скільки всього використали метрів тканини?

Після розв'язання задач, кожна група обирає одного учня, який презентує розв'язок біля дошки.

- Чи схожі ці задачі?
- В чому їх подібність?
- А в чому їх відмінність?
- Отже, які висновки ми можемо зробити?

Щоб знайти *невідомий множник*, потрібно добуток поділити на відомий множник.

Щоб знайти *невідоме ділене*, потрібно частку помножити на дільник.

Щоб знайти *невідомий дільник*, потрібно ділене поділити на частку.

Групові вправи дозволяють учням отримати нові знання та спостерігати результати своїх дій. Кожна група виконує завдання, які вимагають самостійно знайти рішення та проаналізувати результати. Цей процес розвиває здатність учнів до самоперевірки, оскільки вони аналізують результати своїх дій та коригують їх за потреби.

3.3. Визначення теми уроку.

- Отже, сьогодні на уроці ми закріпимо прийоми множення і ділення чисел до 10 та продовжимо роботу над задачами.
- Наше завдання : засвоїти правила, навчитися застосовувати під час практичних вправ.
- Ці знання нам необхідні для подальшого вивчення математики та у повсякденному житті.

3.4. Первинне закріплення (№ 252 с. 46, усно)

Установіть закономірність запису числового ряду. Назвіть пропущені числа.

90 81 ... 63 36 9

- Що це за числа? (всі ці числа можна поділити на 9)
- Давайте по черзі повторимо табличне множення на 9.

Виконуючи завдання учні мають можливість детально прокоментувати свої дії, обґрунтувати вибір кожного кроку. Це сприяє формуванню навичок самоконтролю, адже вони вчать обдумувати, аналізувати свої кроки та виправляти помилки.

Фізкультхвилинка

https://www.youtube.com/watch?v=0meG5Pn_iOI

А тепер давайте разом спробуємо повторити рухи за шаленою кукурузкою.

4. Закріплення і узагальнення знань учнів, формування навичок

4.1. Робота над задачею (№256, ст. 46)

Ознайомлення з умовою :

256. За 4 год столяр виготовив 12 стільців. Його учень за 1 год виготовляв на 2 стільці менше, ніж столяр. Скільки стільців виготовив учень за 4 год?

А) Ознайомлення із задачею.

- Хто хоче зачитати задачу для усього класу?
- Отож, читай голосно та виразно задачу, а усі інші слідкуємо.

Б) Аналіз змісту задачі. Складання скороченого запису задачі.

- Про що йде мова в задачі? (про виготовлення стільців)
- Які слова будуть ключовими? (столяр та учень)
- Що в задачі означає число 12? (виготовив столяр стільців)
- Скільки знадобилось часу столяру на виготовлення 12 стільців? (4 год)

- Чи відомо нам скільки виготовляв учень стільців? (*учень виготовляв за 1 год на 2 менше стільці, ніж столяр*)
- Що запитується в задачі? (*Скільки стільців виготовив учень за 4 год?*)
- Як це позначимо це у скороченому записі? (?)
- Хто запише на дошці?

	За 1 год	За 4 год
Столяр	?	12 стільців
Учень	?, на 2 стільці менше	?

В) Пошук шляхів розв'язання задачі (аналітичний).

- Чи можемо ми відразу відповісти на питання задачі? (*ні*)
- Чому? (*ми не знаємо скільки виготовив столяр за 1 год*)
- Як ми можемо це знайти? (*потрібно поділити кількість виготовлених стільців за 4 години на кількість годин*)
- Далі, коли ми це дізнались, чи можемо ми отримати відповідь на запитання задачі? (*Ні*)
- Чому? (*Ми не дізнались скільки виготовив учень за 1 год*)
- Як ми це можемо порахувати? (*ми маємо відняти 2 від кількості стільців, які виготовив столяр за 1 год*)
- А тепер ми можемо знайти відповідь на запитання задачі? (*Так*)
- Як ми це зробимо? (*Треба знайдену кількість стільців, яку учень робить за 1 годину помножити на 4 год*)
- Отже, ми змогли дати відповідь на запитання задачі? (*Так*)

Г) Реалізація плану розв'язування задачі. Запис розв'язання і відповіді.

- А зараз давайте всі запишемо в зошит дії, які ми написали на дошці.

Розв'язання

Розв'язують диференційовано:

- високий рівень

- 1) $12 : 4 = 3$ (ст.) — виготовив столяр за 1 год
 2) $(3 - 2) * 4 = 4$ (ст.) — виготовив учень за 4 год
 - достатній та середній

- 1) $12 : 4 = 3$ (ст.) — виготовляє столяр за 1 год;
 2) $3 - 2 = 1$ (ст.) — виготовляє учень за 1 год;
 3) $1 * 4 = 4$ (ст.) — виготовив учень за 4 год.

Відповідь: 4 стільці виготовив учень за 4 години.

Під час пошуку способів розв'язання завдань учні контролюють кожен свій крок, перевіряють правильність виконаних дій, що розвиває здатність до самооцінки. Учні перевіряють правильність розв'язання задачі, перевіряючи дії та записуючи результат.

4.2 Колективне обчислення виразів (№ 254 ст.46)

Діти по одному виконують обчислення біля дошки, решта записує в своїх зошитах, слідкуючи та перевіряючи чи правильно порахували.

254. Обчисли значення виразу $a : 8 + b \cdot 5$, якщо $a = 40, 64, 32$;
 $b = 9, 10, 1$.

4.3 Завдання на самоперевірку (самостійна робота).

Перед тим як розв'язувати давайте згадаємо порядок дій при обчислюванні.

Порівняй вирази. Запиши рівності й нерівності.

$$\begin{array}{ll} 7 \cdot 1 + 24 \bigcirc 24 + 7 \cdot 0 & 52 - 6 \cdot 6 \bigcirc 52 - 6 : 6 \\ 8 \cdot 5 + 30 \bigcirc 6 \cdot 5 + 40 & 48 : 6 + 37 \bigcirc 48 : 8 + 34 \end{array}$$

Розстав (де потрібно) дужки так, щоб рівності стали істинними. Запиши.

$$64 : 4 \cdot 2 = 8 \quad 7 \cdot 9 - 2 = 49 \quad 72 : 9 + 1 = 9$$

Потім учні разом з вчителем коментують кожен приклад та перевіряють правильність виконання.

Самоконтроль та перевірка: «Якщо в тебе співпали всі відповіді, намалюй зелене сердечко, якщо ні – помаранчеве.»

5. Підсумок уроку.

5.1. Інструктаж до виконання домашнього завдання.

- Відкривайте щоденники та записуйте домашнє завдання - № 258, 259 ст. 46 та підготуватись до діагностичної роботи.
- Потрібно знайти значення виразів та розв'язати задачу.

5.2. Підсумкова бесіда. (Метод «Прес»)

Отже, наш урок добіг кінця, скажіть:

- Чи досягли ви успіху на уроці?
- Яке завдання сподобалося найбільше?
- Яке із завдань було найлегшим, найважчим.

На завершальному етапі уроку, підсумковий блок сприяє розвитку навичок самоконтролю, оцінки досягнень і підготовки до самостійного виконання завдань вдома. Під час інструктажу до виконання домашнього завдання учні записують його в щоденники, що розвиває відповідальність і навички планування. Завдання «довести правильність результатів» мотивує учнів самостійно контролювати правильність своїх дій, формує вміння перевіряти себе й аргументувати своє рішення.

Підсумкова бесіда, організована за допомогою методу «Прес», дає можливість учням проаналізувати свої досягнення, які завдання були легшими або складнішими. Це допоможе дітям усвідомити свої успіхи, зрозуміти аспекти, які потребують покращення, і розвиває навички самооцінки.

Вправи для формування самоконтролю молодших школярів

Вправи для швидкого розслаблення

Діти можуть сидіти на стільцях, кожен пункт можна виконати декілька разів. Нагадуйте про рівномірне дихання:

1. Сядьте на стілець рівно, не перехрещуючи ноги. Якщо хочете, можете закрити очі. Порухайте пальцями ніг, стисніть їх сильно та повільно розслабте.

2. Піднімаємось вище до литок. Тримайтесь за стілець, відірвіть п'яточки від підлоги та напружте ікри. Поволі, а далі розслабте ноги.

3. Напружте прес, а потім розслабте живіт.

4. Відведіть плечі назад, напружте спину. Розслабтесь.

5. Стисніть пальці у кулак сильно-сильно, наче схопили щось. Відпустіть. Стисніть руки у кулак та притисніть до себе. Плечі підтягніть до рук та розслабтесь.

6. Потрясіть руками, відчуйте легку напругу у м'язах.

Візуалізація

Вправа, яку можна виконувати у хвилини відпочинку до чи після важливого уроку. Підберіть фрагмент книги, чи оповідання, багаті на образи. Діти мають сидіти мовчки, заплющивши очі. А ви у цей час прочитаєте їм обраний твір. Попросіть учнів уявляти все, про що ви скажете. Для більшого ефекту можете поставити легку фонову музику. Потім попросіть їх розказати, що вони відчували у моменти, коли слухали. Нехай вони запам'ятають це відчуття та пригадують його у хвилини напруги чи тривоги.

Острівець безпеки

У кожної людини є місце, де вона відчуває себе повністю захищеною. Це може бути уявний або ж справжній куточок у будь-якому місці на планеті.

Одного разу знайшовши свій острівок безпеки в дитинстві, у дорослому житті будеш повертатися до нього. Нехай діти пригадають, де вони почувають себе у безпеці чи де їм хотілося б бути у моменти, коли тривожно, страшно. Дайте школярам декілька хвилин, аби відчуті себе повністю захищеними чи просто спокійними у тому чарівному місці. Є діти, котрі не можуть знайти нічого подібного? Запропонуйте їм уявити приємні речі: галявина у лісочку біля струмка, пляж біля тихого моря тощо.

Малюнкове завдання «Мої друзі»

Дитині пропонується намалювати його друзів. Можна намалювати їх як людей, а можна у вигляді тварин, птахів, квітів, дерев і т.п. після малювання можна обговорити малюнок з дитиною, запитавши її, хто тут намальований чому вона намалювала саме цих дітей? Як варіант цієї справи можна використовувати малюнок «Наш клас», що може бути хорошим діагностичним показником взаємин молодших школярів усередині колективу.

